

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
TIESĪBU TEORIJAS UN VĒSTURES KATEDRA

**BĀRIŅTIESU DARBĪBA BĒRNA VISLABĀKO INTEREŠU UZAUGT
ĢIMENĒ ĪSTENOŠANĀ**

BAKALAURA DARBS

Darba autore: **Jeļena Krasilņikova**
Studenta apliecības Nr.: JK-17132
Darba vadītāja: Dr. iur. Sanita Osipova

RĪGA 2021

ANOTĀCIJA

Autore savam bakalaura darbam izvēlējās tēmu “Bāriņtiesu darbība bērna vislabāko interešu uzaugt ģimenē īstenošanā”. Darba pētījuma objekts ir Latvijas Republikas bāriņtiesa un tās rīcība bērna labāko interešu uzaugt ģimenē īstenošanā. Darbā galvenā uzmanība tiek vērsta bāriņtiesu darbībai, kas primāri veidota, lai aizsargātu bērna vislabākās intereses un tiesības. Autore uzskata, ka bērnu labāko interešu aizsardzība ir vissvarīgākais valsts, sabiedrības un pat indivīda uzdevums.

Bērnām nav savas autonomijas un iespējas uz neatkarīgu lēmumu pieņemšanu, tādēļ vienmēr bija un būs nepieciešama aprūpes vajadzība no valsts, vecāku un sabiedrības puses. Bērns ir neaizsargāta būtne, tomēr, pateicoties ANO Konvencijai, ir svarīgs tiesību subjekts.

Pētījumā tiek secināts, ka bāriņtiesas pienākums ir aizsargāt bērnu no vardarbības un īstenot viņa labākās intereses uzaugt ģimenē. Šobrīd ir pretruna starp bērnu labākām interesēm uzaugt ģimenē un aizsardzību no vardarbības, jo, no vienas puses, bāriņtiesai nepieciešams aizsargāt bērnu tiesības, bet, no otras puses, piešķirtā kompetence izņemt bērnu no ģimenes pieļauj pārkāpt bērnu intereses uzaugt ģimenē. Proti, bāriņtiesās strādā darbinieki, kuriem pietrūkst zināšanu juridiskajā jomā, līdz ar to cieš bērnu labāko interešu aizsardzības sistēmas efektivitāte. Darbā tiek izpētīti Starptautiskie un Latvijas normatīvie akti, aplūkoti zinātnieku pētījumi par bērna tiesību, socializāciju un interešu tēmām.

Atslēgvārdi: Bērna labāko interešu princips, bērnu labākās intereses, bāriņtiesu institūts, bērnu tiesību aizsardzība, socializācija, ģimene.

ABSTRACT

For her bachelor thesis author has chosen the theme “The operation of Orphan’s Courts in the implementation of the best interests of the child to grow up in the family”. The work focuses on the actions of the Orphan’s Courts, which was primarily designed to protect the best interests and rights of the child. The author believes that the protection of the children best interest is the most important task for the state, society and even individual.

A child does not have his autonomy and option for making independent decisions, thus needs care from the state, parents, and society. The child is unprotected, but, thanks to the UNO Convention, is important subject of rights. The study concludes that the Orphan's Court has a duty to protect the child from violence and to pursue his or her best interests to be raised in a family, but despite this, there is currently a conflict between the best interests of children to grow up in a family and protection from violence, on the one hand the Orphan’s Court, protecting the child from being abused, takes him out of the family, thus violating the right to have one. Namely, Orphans' courts employ employees who lack knowledge in the legal field, thus the effectiveness of the system for the protection of the best interests of children suffers. The paper examines the international and Latvian normative acts, examines the research of scientists on the topics of children's rights, socialization, and interests.

Key words: Children best interests’ principle, children’s best interests, institution of Orphan Court, protection of the children’s interests, socialization.

SATURA RADĪTAJS

IEVADS	5
1. BĀRIŅTIESU, ĢENEZE, EVOLŪCIJA, DARBĪBAS PRINCIPI	7
1.1. Bāriņtiesas ģenēze un evolūcija Krievijas impērijā.....	7
1.2. Bāriņtiesas Latvijas Republikā XX gs. starpkaru laikā.....	10
1.3. Bāriņtiesas darbības normatīvais regulējums pēc neatkarības atjaunošanas 1990./1991. gadā.....	12
1.4. Bāriņtiesas darbība, funkcijas un principi	13
2. BĒRNA LABĀKĀS INTERESES	16
2.1. Bērna labāko interešu tiesiskais saturs	18
2.2. Bērna labākās intereses Latvijas tiesību sistēmā.....	20
3. BĒRNA LABĀKĀS INTERESES UZAUGT ĢIMENĒ	22
3.1. Ģimenes ietekme uz indivīda socializāciju	24
3.2. Tiesisks regulējums Latvijas Republikā.....	25
3.3. Bērna šķiršana no ģimenes	28
3.4. Bērna interešu pārkums adopcijas procesā.....	32
4. BĀRIŅTIESAS FUNKCIJAS NORMATĪVAJOS AKTOS UN TIESISKA REALITĀTE, NODROŠINOT BĒRNU TIESĪBAS UZAUGT ĢIMENĒ	35
4.1. Bāriņtiesas rīcībā un tiesības uz ģimeni	36
4.2. Bāriņtiesu atbildība par savu rīcību	38
KOPSAVILKUMS.....	41
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS.....	43

IEVADS

Mūsdienu Latvijā bērnu tiesību aizsardzība ir viena no svarīgākajām problēmām. Bērnam nepieciešama īpaša tiesiskā aizsardzība, jo viņš, tāpat kā pieaugušie, ir pilntiesīgs sabiedrības loceklis, kuru tiesības ir jābūt aizsargātām ar likumu. Bērna sagatavošanai dzīvei ir nepieciešams veidot viņam pasaules redzējumu, kas balstīts uz cieņu pret likumu, cilvēktiesībām, pienākumiem un atbildību sabiedrībā. Mūsdienās sabiedrība saprot, ka bērns arī ir cilvēks ar savu domāšanu, vēlmēm un ka bērns ir tiesību subjekts.

Autore uzskata, ka bērnu aizsardzība ir valsts, sabiedrības un pat indivīda svarīgākais uzdevums. Tas, kā cilvēki uztver bērnus, ietekmē visas sabiedrības nākotni, un efektīva audzināšana iespējama tikai, ievērojot likumu un bērna intereses. Pētījuma temats ir svarīgs mūsdienu sabiedrībā, jo vienīgais valsts un cilvēka mērķis ir attīstīt spēcīgu, produktīvu, izturīgu sabiedrību, kurai ir vairāk priekšrocību un mazāk trūkumu.

Bērni, kuri dzīvo izteikti sarežģītos apstākļos, var izaugt par cilvēkiem, kuriem nav pozitīvas dzīvas pieredzes, tādiem cilvēkiem grūti pozitīvi kontaktēt ar sabiedrību, atrast labu darbu, izveidot ģimeni. Turklāt bērnam, augot agresīvā apkārtnē, bieži sākas garīgās attīstības traucējumi. Bērnam pilnvērtīgai un harmoniskai personības attīstībai ir jāaug ģimeniskā vidē, laimes, mīlestības un sapratnes gaisotnē. Tieši tādēļ, pēc autores uzskata, rūpēties par bērniem ir svarīgi, jo tā ir daļa no sabiedrības, un nekas nevar būt sliktāk kā sabiedrība, kur cilvēki nezina, kā uzticēties, un nav atraduši savu vietu dzīvē. Džons Loks uzskatījis, ka prāts ir kā *tabula rasa* – cilvēks piedzimst kā tukša lapa, un dzīves pieredzes apgūšanas laikā viņš paliek vai nu gudrāks un attīstās, vai nu pilnīgi pretēji. Zigmunda Freida un Kurta Goldšteina darbi būtiski ietekmējuši mūsu domāšanu par bērniem. Līdz ar to ir mainījies tiesiskais koncepts, pieņemot bērnu kā pilnvērtīgu tiesību subjektu. Autore izvirza darba mērķi – izpētīt bāriņtiesu funkcijas un darbību bērna vislabāko interešu uzaugt ģimenē īstenošanā. Lai sasniegtu izvirzīto darba mērķi autorei darba ir sekojoši uzdevumi:

1. Jānoskaidro, kas ir bāriņtiesa, kā tā ir veidojusies, kādas šobrīd ir tās funkcijas.
2. Noskaidrot jēdzienu bērna vislabākās intereses, konkretizējot tiesības uzaugt ģimenē.
3. Apkopot tiesas praksi, lietas, kurās tiek pieaicināta bāriņtiesa, un atklāt, kādas funkcijas īsteno bāriņtiesa, lai aizsargātu bērna labākās intereses uz ģimeni.

Veiksmīgai mērķa sasniegšanai un uzdevumu izpildīšanai tika izmantotas zinātniski pētnieciskie metodi:

1. Vēsturiskā metode – ir pētīta bāriņtiesu vēsturiskā attīstība Latvijā.
2. Salīdzinošā metode – salīdzināti nacionālie regulējumi ar starptautiskajiem regulējumiem.

3. Analītiskā – tika pētīti Latvijas normatīvie tiesību akti, kas regulē bāriņtiesu darbību un bērna aizsardzību.

4. Socioloģiskā metode – metode, kas vērtē tiesību normas un institūtus kas saistīti ar sabiedrības, zinātnes un kultūras attīstību.

5. Deskriptīvā – pētīšanas metode, kuras pamatā ir aprakstošs skaidrojums.

Darbs sastāv no četrām nodaļām. Pirmajā nodaļā ir izskatīta bāriņtiesu institūta evolūcija Latvijas Republikā XX gs. – XXI gs. un funkcijas. Otrā nodaļa ir atvēlēta bērna labāko interešu apskatam. Trešā nodaļa aptver bērna intereses uz ģimeni un valsts darbību tā īstenošanā. Ceturtajā nodaļā apskatāma bāriņtiesu atbildība par prettiesiskiem lēmumiem un mūsdienu tiesiskā realitāte Latvijā.

Darba uzdevumu risināšanai tika izpētīti vairāku autoru pētījumi: Mazures – Vucānes M., Osipovas S., Jumakovas A., Mustermanes Z. un citu zinātnieku publikācijas. Latvijā šai tēmai neviens no minētajiem autoriem vēl nav pētījis bāriņtiesas funkcijas īstenošanu, kas ir saistīta ar bērna tiesībām uzaugt ģimenē. Līdz ar to darba autore pieņēma lēmumu pievērst uzmanību šai tēmai un izpētīt to padziļināti.

1. BĀRIŅTIESU, ĢENEZE, EVOLŪCIJA, DARBĪBAS PRINCIPI

Lai saprastu bāriņtiesas institūta lomu bērnu tiesību un tiesisko interešu aizsargāšanā, nepieciešams izvērtēt tās attīstības vēsturi. 1918. gada 18. novembrī dibinātā Latvijas Republika saskaņā ar Latvijas Republikas Tautas Padomes 1919. gada 5. decembra likumu līdz jaunu likumu pieņemšanai saglabāja spēkā agrākās Krievijas impērijas tiesības, kas bija bijušas spēkā Latvijas teritorijā. Līdz ar to tika ievērots tiesību kontinuitātes princips, bet vienlaikus tika izvirzīts mērķis veidot jaunu un nacionālu tiesību sistēmu.¹ Tā kā Latvija atstāja spēkā cariskas Krievijas tiesību avotus, kas tostarp ir attiecināmas arī uz bāriņtiesām, autore noskaidros bāriņtiesu regulējumu Krievijas Impērijā.

1.1. Bāriņtiesas ģenēze un evolūcija Krievijas impērijā

17. gadsimta beigās Krievijas Impērijā Katrīna II veica administratīvi teritoriālo reformu, kuras gaitā izveidojās jaunas guberņas. Šīs reformas ietvaros tika izveidotas pagasttiesas kā aizbildnības iestādes, kuras gādās par atraitņu un bāreņu aizbildnību.² Pētot vēsturi, var secināt, ka bāreņu intereses aizsargāja īpašas aizbildnības iestādes, laukos tās bija Pagasttiesas, bet pilsētās – bāriņtiesas. Bāriņtiesa tika veidota kā vietējās pārvaldes iestāde, kas atradās ārpus tiesu sistēmas. Bāriņtiesu uzdevumos bija iekļauts iecelt un atcelt aizbildņus, risināt strīdus un uzraudzīt izveidotos aizbildņus, rūpēties par atraitnēm, bāreņiem un viņu īpašumiem.³ Bāriņtiesu darbinieku skaits nebija liels, un bāriņtiesas priekšsēdētājs bija pilsētas galva.⁴

18. gadsimtā Krievijā pastāvēja patriarhālas varas institūts “*Tēva vara*”. Gadījumā, ja ģimene palika bez tēva, pastāvēja liela problēma ar aizbildnību, jo tēvs bija visas ģimenes, gan sievas, gan

¹ Latvijas tiesību vēsture (1914–2000). Prof. Dr. iur. Andreja Lēbera redakcijā. Rīga: fonds “Latvijas Vēsture”, 2000, 144. lpp.

² Государственный архив Саратовской области. Саратов: Фонд № 805, 1998. Pieejams: http://saratov.rusarchives.ru/gaso_bd/digitization/805.1.pdf [aplūkots 10.10.2021]

³ Полное собрание законов Российской империи. Pieejams: http://nlr.ru/e-res/law_r/search.php [aplūkots 10.10.2021]

⁴ Degtyarev S. Orphan courts in the system of state institutions of the Russian empire of the end of the XVIII – 60s of the XIX centuries: Personal composition, competence, rights and duties of guardians.

https://www.researchgate.net/publication/332718157_Orphan_courts_in_the_system_of_state_institutions_of_the_Russian_empire_of_the_end_of_the_XVIII_-_60s_of_the_XIX_centuries_Personal_composition_competence_rights_and_duties_of_guardians [aplūkots 21.10.21]

bērnu likumīgais aizbildnis.⁵ Aizbildnības iestādes tika sadalītas pēc kārtu principa, katrai kārtai ir bijis pienākums rūpēties par savai kārtai piederīgiem bāreņiem.⁶ Vietējo muižnieku aizbildniecības lietas pārzināja dižciltīgo aizbildnību, pilsētnieku un personīgo muižnieku lietas – bāriņtiesa, garīdznieku bērniem – garīgā vadība.⁷ Aizbildnības piešķiršanas kārtība, neskatoties uz aizbildnības institūcijas kārtu raksturu, nemainījās 19. gadsimta garumā.⁸ Par aizbildņiem varēja kļūt tikai personas, kuru morālās īpašības deva pārliecību par pienācīgu nepilngadīgā veselības aprūpi, labsirdīgu audzināšanu un pietiekamu viņa stāvokļa uzturēšanu. Pildot aizgādības pienākumus pret bāreņu mantu, aizbildnis bija mazgadīgo interešu pārstāvis. Aizbildnis sastādīja dienas žurnālu un katru gadu atskaitījās par veikto darbu aizbildnības padomei.⁹

1830. gadā Senāts izdeva rīkojumu, paplašinot bāriņtiesas pilnvaras. Kopš tā brīža minētā iestāde bija tiesīga izsniegt apliecības par atstāto mantu pēc laulātā nāves, vai par to, ka nekas nav palicis, tajā gadījumā, ja laulātais apprecējās atkārtoti.¹⁰ Baltijas guberņā 1845. gadā izdots likums, kurā teikts, ka aizbildnības lietas izskata¹¹ zemes tiesa (*landgericht*)¹². Bāriņtiesu pienākumos ietilpa aizbildņu noteikšana, mantas uzraudzība, aprakstu sastādīšana, uzraudzība, mazgadīgo aizgādības uzraudzība.

1860. gada reformas gaitā bāriņtiesu vietā dažās pilsētās tika izveidota tā sauktā “vienkāršotā” valsts pārvalde, kā arī līdz jauna aizbildnības regulējuma publicēšanai tika samazināts bāriņtiesu sastāvs. Līdz šim periodam tika izdots neliels likumu skaits, kas regulēja bāriņtiesu sastāvu un

⁵ Сорокина Т.Н., Сорокоумова С.Н., Шамова Н.А. Социальное сиротство, исторические аспекты. Вестник Мининского университета, 2016 №1. Pieejams: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnoe-sirotstvo-istoricheskie-aspekty/viewer> [aplūkots 21.10.21]

⁶ Соловьёва Е. А. Практика установления и снятия опеки над личностью и имуществом дворян- сирот во второй половине XIX в. С.156. https://www.gramota.net/articles/issn_1997-292X_2014_8-1_44.pdfhttps://www.gramota.net/articles/issn_1997-292X_2014_8-1_44.pdf

⁷ Шершеневич, Г. Ф. Учебник русского гражданского права в 2 т. Том 2. Особенная часть. Москва: Издательство Юрайт, 2021. С. 359 <https://urait.ru/viewer/uchebnik-russkogo-grazhdanskogo-prava-v-2-t-tom-2-osobennaya-chast-474644#page/359>

⁸ Соловьёва Е. А. С.156.

⁹ Тютрюмов И. Законы гражданские с разъяснениями Правительствующего Сената и комментариями русских юристов. Книга первая. Pieejams: https://library.brstu.ru/static/bd/klassika_ros_civilizac/Elib/1747.html
https://library.brstu.ru/static/bd/klassika_ros_civilizac/Elib/1747.html

¹⁰ Думенко. О. Е. Сиротские суды в законодательстве Российской Империи <http://eprints.tversu.ru/3349/1/%D0%94%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf> [aplūkots 21.10.21]
<http://eprints.tversu.ru/3349/1/%D0%94%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf> [aplūkots 21.10.21]

¹¹ Свод местных узаконений губерний Остзейских: повелением Государя императора Николая Павловича составленный, часть 1: Учреждения ; часть 2: Законы о состояниях. Санктпетербург: Въ типографіи Второго отдѣления собственной Его Императорского величества, 18 С. 62-95. <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/46637>

¹² Latviešu valodas skaidrojōšā un sinonīmu vārdnīca <https://tezaurs.lv/landgericht>

kompetenci, lēmumus par konkrētām bāriņtiesu izskatītām lietām, rīkojumu par bāriņtiesu nodibināšanu, likvidāciju, bāriņtiesu pārcelšanu noteiktās vietās.¹³

Nākošas izmaiņas likumdošanā attiecībā uz bāriņtiesu notika tikai 1870. gadā, tās tika pakļautas Pagasttiesām.¹⁴

Līdz 1900. gadam nebija iespējas adoptēt bāreņi gadījumā, ja ģimenei jau bija bērni, ar jauno adopcijas kārtību parādījās iespēja adoptēt bērnu, ja adoptētajiem jau ir bērni, bet tikai ar tiesu atļauju. Bāriņtiesa vairs nebija tikai aizbildnības, bet arī tiesu instance. Ar bāriņtiesu pārveidi un tiesu lietu izņemšanu no tām bija nepieciešams visas adoptēto bērnu lietas nodot Apgabaltiesām. Tajā pašā laikā šo lietu jurisdikcija saskaņā ar vispārējiem jurisdikcijas noteikumiem būtu jānosaka pēc adoptējamā dzīvesvietas.¹⁵

1902. gada 1. jūnijā izdots likums "Par nosacījumu par nelikumīgi dzimušu bērnu stāvokļa uzlabošanas apstiprināšanu" deva iespēju adoptēt ārvalstīs dzimušus bērnus, kas ļoti uzlaboja šo bērnu stāvokli.¹⁶ Baltijas guberņu civillikuma, kas bija spēkā 1909. gadā Latvijas teritorijā, 358. pants noteic, ka: *tiesiskie darījumi, kurus aizbildnis noslēdz bāriņtiesas klātbūtnē vai ar viņa piekrišanu, ir atzīstami par saistošiem un nav apstrīdami*. Analizējot autore var secināt, ka jau šajā laikā Bāriņtiesa veica notāra funkcijas.¹⁷ Pirmais bāriņtiesas pienākums bija iecelt aizbildņus, negaidot iesniegumu par aizgādību,¹⁸ tāpat bāriņtiesa kontrolēja īpašumu pārdošanas darījumus – lai realizētu aizbildnībā esošā bērna mantas pārdošanu, bija nepieciešama bāriņtiesas atļauja.¹⁹

1917. gadā muižnieku aizbildnības iestādes tika likvidētas sakarā ar politiskās iekārtas maiņu valstī, tomēr daļēji tās vēl pastāvēja līdz 1919. gadam, kad Latvijas valdība darbību pārtrauca.²⁰ Autore secina, ka laika gaitā ir redzams, ka bāriņtiesu galvenais uzdevums nemainās, tas ir aizsargāt bāreņu tiesības, par kuriem nerūpējas vecāki, vienalga vai vecāku nav, vai arī viņi nepilda savus uzdevumus attiecībā pret bērnu.

¹³ Degtyarev S. Polyakova L. Orphan Courts in the System of State Institutions of the Russian Empire of the end of the XVIII – 60 s. of the XIX centuries: Personal Composition, Competence, Rights and Duties of Guardians p. 88. Pieejams: <http://oaji.net/articles/2019/7-1552936802.pdf> [aplūkots 21.10.2021]

¹⁴ Свод законов российской империи. Томъ второй. Санктпетербург:1892. С. 145. Pieejams: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?empire> [aplūkots 21.10.2021]

¹⁵ Положения о преобразовании судебной части и крестьянских присутственных мест в Прибалтийских губерниях и правила о приведении означенных положений в действие : Особое приложение. С.-Петербургъ:, 1890., С. 155. Pieejams: <https://dspace.ut.ee/handle/10062/39496> [aplūkots 21.10.2021]

¹⁶ Mazūre - Vucāne M. Pagasttiesa Latvijā. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019., 199. lpp.

¹⁷ Буковский В. Гражданские законы губерний прибалтийских с разъяснениями. Рига: Астра, 1909. С. 69. Pieejams:

https://viewer.rusneb.ru/ru/000199_000009_002917337?page=76&rotate=0&theme=black [aplūkots 21.10.2021]

¹⁸ Ibid., 78.lpp.

¹⁹ Ibid., 72.lpp.

²⁰ Rīgas Bāriņtiesu Vēsture. Pieejams: <https://barintiesa.riga.lv/lv/par-mums/vesture/> [aplūkots 21.10.2021]

1.2. Bāriņtiesas Latvijas Republikā XX gs. starpkaru laikā.

1919. gada februāra sākumā gandrīz visa Latvijas teritorija bija nonākusi Padomju Latvijas valdības un armijas kontrolē,²¹ līdz ar to Pagaidu valdība pieņēma lēmumu par karastāvokļa izsludināšanu.

Pēc Latvijas Republikas proklamēšanas pagasttiesas nedarbojās līdz pat 1920. gadam.²² Tajā pašā gadā muižnieku bāriņu tiesas beidza pastāvēt.²³ Latvijas Republikā visā starpkadru periodā laukos adopcijas institūcija bija pagasttiesa.²⁴

Kopš 1922. gada pagasttiesām pastāvēja iespēja pabeigt jau sāktās lietas, bet izskatīt jaunas civilprasības mantošanas lietas ir aizliegts.²⁵ Pagasttiesas, kuras darbojās Rietumlatvijā līdz 1922. gadam, zaudēja gandrīz visas savas tiesas funkcijas un strādā kā aizbildnības vai bāriņu tiesas.²⁶

Analizējot 1928. gada Baltijas Vietējo likumu kopojumu (turpmāk – BVLK III daļa), ir redzami bāriņtiesas pienākumi, par to liecina astotais nodaļējums ar nosaukumu “Bāriņu tiesa un viņas attiecības pret nepilngadīgo un pret aizbildņiem”

457. pants nosaka, ka: *Bāriņu tiesas pirmais pienākums ir tūliņ, negaidot radnieku vai citu tuvinieku lūgumu, iecelt aizbildņus tiem nepilngadīgajiem, kuriem tādi jāieceļ.* 458. pants *Pēc tam bāriņu tiesa gādā par nepilngadīgā mantas saraksta sastādīšanu, nemitīgi uzrauga aizbildņu rīcību pa viņu pārvaldības laiku, sper visus soļus, kādus prasa nepilngadīgā intereses, un atbalsta tos.* BVLK III daļa nosaka Bāriņtiesu atbildību – 463. pants nosaka, ka: *Bāriņu tiesa atbild par nolaidību it īpaši sekošos gadījumos: 1) kad, dabūjuši zināt par kādu nepilngadīgo, neieceļ tam aizbildņus; 2) kad ieceļ, apstiprina vai liek priekšā apstiprināt par aizbildni nespējīgu personu; 3) kad nepietiekoši pārliecinās par aizbildņa amatā ieceļamās personas drošību; 4) kad, aizbildnim darbā izrādoties par nedrošu vai nespējīgu, nesper laikā attiecīgus izlabošanas soļus.* Autore secina, ka BVLK III daļa, atbildība un pienākumi sastādīti diezgan haotiski, bet precīzi nosakot Bāriņtiesu regulējumu. BVLK III 336. pants: *Kamēr tiek apspriesta par aizbildni iecelta pievesto atteikšanās iemeslu likumība, bāriņu tiesai pēc iespējas jāapsargā nepilngadīgā intereses un, ja vajadzīgs, jāieceļ viņam pagaidu aizbildnis.* (Šajā pantā var redzēt, ka sāka rasties bērna intereses, autores piezīme).

²¹ Latvijas Neatkarības karš. Pieejams: <https://www.mil.lv/lv/latvijas-neatkaribas-kars> [aplūkots 21.10.2021]

²² Mazūre - Vucāne M. 2019, 157.lpp.

²³ Vietējo Civillikumu Kopojums. III. Daļa. Rīga: Valters un Rapa, 1938, 59.lpp.

²⁴ Latvijas Republikas Satversmei – 95. Latvijas Universitātes 75.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017,180.lpp.

²⁵ Bukovskis V. Civilprocesa mācības grāmata Rīga:Autora izdevums,1933,140. lpp.

²⁶ Ibid – 180. lpp.

“1941. gada 3. janvārī Rīgas pilsētas bāriņtiesa saņēma tieslietu tautas komisāra apkārtrakstu par bāriņu aizbildnības un aizgādības lietu nodošanu piekritīgām izpildu komitejām, bet par pārējo kategoriju lietu nodošanas vai izbeigšanas kārtību nebija nekādu norādījumu.” 1944. gada rudenī Rīgas, kā arī citu pilsētu bāriņtiesu un pagasta tiesu darbība tika pārtraukta.³⁸

1.3. Bāriņtiesas darbības normatīvais regulējums pēc neatkarības atjaunošanas 1990./1991. gadā.

Pēc Latvijas Republikas neatkarības atgūšanas kādu laiku vēl darbojās padomju aizbildnības un aizgādības iestādes, kuras turpināja kārtot lietas par bērna adopciju, aizbildnību un aizgādību.

1993. gada 1. septembrī stājās spēkā Civillikuma pirmā daļa «Ģimenes tiesības», kas kā aizbildnības un aizgādības iestādes atkal paredzēja bāriņtiesas un pagasttiesas.³⁹ CL ģimenes tiesību daļas jaunā redakcija ļoti atšķirās, jo pamatojās uz Latvijas Republikas Konstitucionālā likuma 36.pantu, ka *“laulībā un ārļaulībā dzimušie bērni ir tiesības vienlīdzīgi”*.⁴⁰

1996. gada 26. martā stājās spēkā Bāriņtiesu un pagasttiesu darbības noteikumi.⁴¹ Apkopojot minēto, jāsecina, ka noteikumu saturs izskatās “uz ātro taisīts”, jo neaptvēra vissvarīgākos aspektus, kā, piemēram, izglītības prasības priekšsēdētāja un locekļa amatiem, kas acīmredzami ietekmē lēmumu pieņemšanu, kā arī nebija precīzi noteikta bāriņtiesu un pagasttiesu kompetence un pienākumi.

2007. gada 1. janvārī zaudēja spēku Saeimā pieņemtais likums “Par bāriņtiesām un pagasttiesām” un stājās spēkā jaunais “Bāriņtiesu likums”, kas būtiski papildināja un paplašināja bāriņtiesu kompetenci un darbības principus, kā arī visas pagasttiesas mainīja savu nosaukumu un kļuva par bāriņtiesām.⁴² BL tika precizēta un norobežota bāriņtiesu kompetence, tiesības un pienākumi, kā arī precīzāk noteikti lietu izskatīšanas un lēmumu pieņemšanas principi.⁴³ Kopš pieņemšanas brīža BL vairākas reizes ticis grozīts.

³⁸ Rīgas bāriņtiesa Ieskats pēdējo gadu darbībā. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/38956> [aplūkots 21.10.2021]

³⁹ Juridiskās koledžas zinātniskie raksti 2010. Rīga: Juridiskā koledža, 2010., 52.lpp.

⁴⁰ Vēbers J. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri Ģimenes tiesības. Rīga,2000., 58.lpp.

⁴¹ Bāriņtiesu un pagasttiesu darbības noteikumi. LV likums. Pieņemts 26.03.1996 Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/39552-barintiesu-un-pagasttiesu-darbibas-noteikumi> [aplūkots 08.11.21]

⁴² Jundzis T. 2010 Juridiskā koledža zinātniskie raksti. Rīga: Juridiskā koledža, 2010., 53.lpp.

⁴³ Likumprojekta "Bāriņtiesu likums" anotācija. Pieejams: https://www.saeima.lv/L_Saeima8/lasa-dd=LP1409_0.htm [aplūkots 21.10.2021]

1.4. Bāriņtiesas darbība, funkcijas un principi

Sakarā ar to, ka bērnu tiesības bija bieži pārkāptas, tika izveidoti valsts institūti, kuru pamatfunkcija bija nodrošināt bērnu tiesību aizsardzību. Bāriņtiesa ir novada vai republikas pilsētas pašvaldībā izveidota aizbildnības un aizgādības iestāde, kas prioritāri nodrošina bērna vai aizgādībā esošās personas tiesību un tiesisko interešu aizsardzību.⁴⁴

Tā kā Bāriņtiesas ir pilsētu pašvaldību izveidotas iestādes, tās finansē attiecīgās pašvaldības. Saskaņā ar grozījumiem attiecīgajā likumā vienā pašvaldībā izveido ne vairāk kā vienu bāriņtiesu. Vairākas pašvaldības var veidot kopīgu bāriņtiesu.⁴⁵

17. panta 1. punkts nosaka, ka bāriņtiesas primārais pienākums ir aizstāvēt bērna vai citas rīcībnespējīgas personas personiskās un mantiskās intereses un tiesības.⁴⁶ Bāriņtiesa lemj par nepieciešamību pārtraukt vecākiem aizgādības tiesības un par bērna ārpusģimenes aprūpi.⁴⁷ Sniegt palīdzību bērnam vai citai rīcībnespējīgai personai, kura pēc palīdzības vērsusies bāriņtiesā.⁴⁸

Bāriņtiesa veic tikai ar likumu noteiktās funkcijas, kārtot aizbildnības un aizgādības lietas, atrisina vecāku domstarpības, vecāku tiesības satikties ar bērniem, kas nedzīvo kopā ar vecākiem, atļauj stāties laulībā pirms pilngadības sasniegšanas, piešķir atzinumu par adopcijas⁴⁹ iespējām, bērnu tiesību aizsardzība. Bāriņtiesa izstrādā bāriņtiesas nolikumu, kas paredz organizatorisko struktūru, apmeklētāju pieņemšanas laiku, kā arī kārtību, kādā administratīvā procesa dalībnieki var iepazīties ar lietas materiāliem. Lietas bāriņtiesa izskata pēc iespējas ātri, prioritāri ievērojot bērna tiesības. Novados un novadu teritoriālajās vienībās, kurās nav zvērināta notāra, bāriņtiesa CL noteiktajos gadījumos sniedz palīdzību mantojuma lietu kārtošana.⁵⁰ Likumdevējs bāriņtiesām uzdod veikt arī tām netipisku funkciju – izdarīt apliecinājumus,⁵¹ kas ir ierobežotas notāra funkcijas.⁵² Bāriņtiesu darbību reglamentē: Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par bērna

⁴⁴ Bāriņtiesu likums. LV likums. Pieņemts 22.06.2006 [aplūkots 08.11.21]

⁴⁵ Grozījumi Bāriņtiesu likumā. LV likums. Pieņemts 16.06.2021 [aplūkots 08.11.21]

⁴⁶ Bāriņtiesu likums. LV likums.

⁴⁷ Rokasgrāmata bāriņtiesām 2. sējums Rīga: 2020., 10.lpp. Pieejams:

https://juristavards.lv/wwwraksti/JV/BIBLIOTEKA/PRAKSES_MATERIALI/ROKASGRAMATA_BARINTIESA_M_2%20SEJUMS.PDF [aplūkots 25.10.2021]

⁴⁸ Bāriņtiesu funkcijas un kompetence. Pieejams: <https://barintiesa.riga.lv/lv/par-mums/funkcijas-kompetences/> [aplūkots 21.10.2021]

⁴⁹ Vēbers J. 2000,128. lpp.

⁵⁰ Likumprojekts „Grozījumi Bāriņtiesu likumā” (reģ. Nr. 986/Lp9). Pieejams:

https://www.saeima.lv/Likumdosana/9S_DK/lasa-dd=LP0986_2-1.htm [aplūkots 25.10.2021]

⁵¹ Likumprojekta "Grozījumi Bāriņtiesu likumā" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums anotācija. Pieejams:

https://www.tm.gov.lv/sites/tm/files/tmanot_251017_e_lug_bt1.docx [aplūkots 25.10.2021]

⁵² Osipova S. Pētījums “Latvijas notariāta funkcijas un tā sniegtās juridiskās palīdzības pieejamība, to invertējums” Rīga: Latvijas Universitāte, 2008., 50.lpp. Pieejams: <http://petijumi.mk.gov.lv/node/2039> [aplūkots 21.10.2021]

tiesībām (turpmāk – Konvencija), BL, BTAL, LR Satversme, CL, Valsts sociālo pabalstu likums, pašvaldības iekšējie normatīvie dokumenti, bāriņtiesas nolikums, bāriņtiesas ētikas kodekss, Administratīvā procesa likums (turpmāk – APL), 2006. gada 19. decembra MK noteikumi Nr.1037 „Bāriņtiesas darbības noteikumi”, 2018. gada 26. jūnija MK noteikumi Nr. 354 „Audžuģimenes noteikumi” un citi normatīvie akti.⁵³

Bāriņtiesas sastāvā ir: bāriņtiesas priekšsēdētājs, vietnieku vai bāriņtiesas loceklis. Bāriņtiesā ievēlamo bāriņtiesas locekļu skaitu nosaka attiecīgās pašvaldības dome atbilstoši pašvaldības administratīvajā teritorijā deklarēto iedzīvotāju skaitam, lai pilnvērtīgi nodrošinātu bērnu un aizgādībā esošo personu tiesību un interešu aizsardzību.⁵⁴ Amata pretendenti jāatbilst BL noteiktajām prasībām⁵⁵ un jāpilda amata pienākumi, jāievēro bāriņtiesas darbinieku vispārēji ētikas principi un uzvedības standarti, kurus izstrādā Latvijas Bāriņtiesu darbinieku asociācija.⁵⁶

Samērā nesen, 2021. gadā 1. jūlijā, stājās spēkā grozījumi BL, kurā ir mainīts bāriņtiesu darbinieku juridiskais statuss. Līdz šim bāriņtiesas priekšsēdētājs, kā arī bāriņtiesas priekšsēdētāja vietnieks un bāriņtiesas locekļi ir bijuši pašvaldības domes vēlētas amatpersonas, bet šobrīd viņi ir nodarbināti uz darba līguma pamata. Tam vajadzētu pozitīvi ietekmēt lēmuma kvalitātes pieņemšanu, tā kā iepriekš darbinieki nāca piestrādāt bāriņtiesā no cita darba brīvā laikā,⁵⁷ tomēr Saeima apgalvoja, ka tas ir nepieciešams, lai likvidētu pašvaldības ietekmi uz bāriņtiesu lēmumu pieņemšanas procesu.⁵⁸

Bāriņtiesas kompetencē ir aizstāvēt bērna personiskās intereses, tā aprakstīta BL IV nodaļā. Tajā ietilpst: tiesības, pienākumi, bērna mantisko interešu aizsardzība, aizgādības tiesību pārtraukšana, atņemšana un atjaunošana,⁵⁹ bērna ārpus ģimenes aprūpe, aizbildnība bērna ievietošana ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas iestādēs, adopcijas jautājumi, aizgādības jautājumi, apliecinājumu izdarīšana.⁶⁰ Bāriņtiesas lēmumi stājas spēkā un izpildāmi nekavējoties. Bāriņtiesas lēmumi ir obligāti visām fiziskajām un juridiskajām personām.

⁵³ Bāriņtiesu darbība. Pieejams: https://iecava.lv/lv/pasvaldiba/barintiesa/barintiesas_darbiba/ [aplūkots 26.10.2021]

⁵⁴ Bāriņtiesu likums. LV likums. Pieņemts 22.06.2006 [aplūkots 08.11.21]

⁵⁵ Darbība līdz jaunas bāriņtiesas izveidei. Pieejams: <https://www.varam.gov.lv/lv/media/27066/download> [aplūkots 26.10.2021]

⁵⁶ Bāriņtiesu likums. LV likums.

⁵⁷ Mazūre - Vucāne M. Bāriņtiesa: vai vecās pagasttiesas pinekļos. Jurista Vārds, 2015, Nr.18 Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/266557-barintiesa-vai-vecas-pagasttiesas-pineklos/> [aplūkots 26.10.2021]

⁵⁸ Saeima pieņem grozījumus Bāriņtiesu likumā ar mērķi sekmēt bērnu interesēm atbilstošu lēmumu pieņemšanu. Pieejams: <https://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/29927-saeima-pienem-grozijumus-barintiesu-likuma-ar-merki-sekmet-bernu-interesem-atbilstosu-lemumu-pienemsanu> [aplūkots 25.10.2021]

⁵⁹ Bāriņtiesas funkcijas un kompetence. Pieejams: <https://www.bti.gov.lv/lv/barintiesas-fukncijas-un-kompetence> [aplūkots 25.10.2021]

⁶⁰ Ibid.

Bāriņtiesas pieņem juridiski saistošus lēmumus ar juridiskām sekām. Bāriņtiesas lēmumu vai faktiskas rīcības apstrīdēšana notiek saskaņā ar APL. Administratīvās tiesas mērķis ir nodrošināt kontroli pār bāriņtiesas izdotu lēmumu vai faktiskās rīcības tiesiskumu un⁶¹ dot iespēju personai prasīt savu tiesību aizsardzību tiesā.⁶² Bāriņtiesas lēmumam ir tiesiskas sekas, tās var izpausties kā darbību aizliegums, uzdevums veikt noteiktas darbības, tiesību piešķiršana, tiesību atņemšana, atteikums piešķirt tiesības, tiesību apjoma grozīšana, tiesisko attiecību konstatēšana.⁶³

Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija (turpmāk – VBTAI) uzrauga un kontrolē bāriņtiesu darbību,⁶⁴ organizē kvalifikācijas komisijas darbību, kas rūpējas par bāriņtiesu darbinieku kvalifikācijas un tālākizglītības jautājumiem, kā arī darbojas bāriņtiesu amatpersonu sertifikācijas jautājumos⁶⁵, izstrādā metodiskos ieteikumus bāriņtiesām, lai sniegtu palīdzību jautājumos, kas skar bērna labāko interešu izvērtēšanu un bērna viedokļa noskaidrošanu, kā arī pārrunu veikšanu ar bērnu.⁶⁶ VBTAI kompetencē ir īstenot bāriņtiesas funkcionālo pārraudzību aizgādības tiesību pārtraukšanas, atņemšanas, pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošanas un ārpusģimenes aprūpes jomās, kā arī institucionālo pārraudzību.⁶⁷ Ar 2021. gada 16. jūnija grozījumiem BL VBTAI institucionālās pārraudzības ietvaros organizē kvalifikācijas komisijas darbību. Kvalifikācijas komisija nodrošina bāriņtiesas amatpersonu ar sertifikāciju, kvalifikāciju un tālākizglītību saistītu jautājumu izskatīšanu.⁶⁸ Tieslietu ministrija sniedz bāriņtiesām metodisko palīdzību apliecinājumu izdarīšanas, mantojuma lietu kārtošanas un citu ar apliecinājumu izdarīšanu saistītu funkciju izpildē.⁶⁹

⁶¹ Administratīvo tiesu prakse lietās par bāriņtiesu lēmumiem. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. 2014.

⁶² Augstākās tiesas spriedums lietā Nr. SKA-37/2011, 8. punkts.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas nolikums. LV noteikumi. Pieņemts 07.09.2021. [aplūkots 08.11.21]

⁶⁵ MK noteikumu projekta “Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas nolikums” anotācija. Pieejams: http://tap.mk.gov.lv/doc/2021_04/LMAnot_310321_VBTAInolikums.383.docx [aplūkots 27.10.2021]

⁶⁶ Jumakova A. Promocijas darbs. Bērna tiesību uz identitāti ģenēze Latvijā un to apdraudējums adopcijas tiesiskā regulējuma kontekstā. Rīga: Latvijas Universitāte, 2019., 99.lpp.

⁶⁷ Ministru kabineta noteikumu projekta “Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas nolikums sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums Anotācija.

⁶⁸ Grozījumi BL. LV likums. Pieņemts 16.06.2021

⁶⁹ Tieslietu ministrijas metodiskie ieteikumi. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/metodiskie-ieteikumi> [aplūkots 26.10.2021]

2. BĒRNA LABĀKĀS INTERESES

Lai vērtētu bāriņtiesu darbību, autorei vispirms ir jādefinē jēdziens: bērna vislabākās intereses. Bērna labākās intereses ir interpretācijas princips, kas ir radīts, lai nodrošinātu bērna tiesības. Bērna labākās intereses tiek uzskatītas par primāriem, piešķirot bērnam pienācīgo prioritāti un veidojot bērniem draudzīgu sabiedrību.⁷⁰ Bērnu tiesību aizsardzības komiteja uzsver, ka princips ir jāuzskata par galveno apsvērumu visās darbībās, kas attiecas uz bērniem, neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts vai privātas sociālās labklājības iestādes, tiesas, administratīvās iestādes vai likumdošanas iestādes.⁷¹ Bērna interešu principa definējumam iepriekš nav noteikta būtība, bet galvenā ideja ir – ja tiesību norma pieļauj vairāk nekā vienu interpretāciju, jāizvēlas tā interpretācija, kas visefektīvāk kalpo bērna interesēm. Šis standarts ir skaidri izveidots, lai palīdzētu bērnu subjektīvām tiesībām un aizsargātu viņus, nevis ļaut tiesām kalpot bērnu vecāku un potenciālo aizbildņu interesēm.⁷² Bērna interešu aizsardzība iespējama gan valsts iekšienē, gan starptautiski, ar starptautisku mehānismu palīdzību, kuru pamatā ir starptautiski līgumi.

Konvencija ir pasaulē visplašāk ratificētais cilvēktiesību instruments, tas nenodrošina bērniem jebkādas papildu tiesības salīdzinājumā ar citiem cilvēkiem, bet uzskata bērnus par cilvēktiesību subjektiem ar tiesībām un pienākumiem. Bērnu tiesību komiteja ir uzsvērusi, ka “Bērna labākās intereses” ir galvenais un vispārējais pienākums veikt visus atbilstošos pasākumus, lai īstenotu Konvenciju attiecībā uz visiem bērniem.⁷³ Šis termins visbiežāk tiek lietots saistībā ar ģimenes tiesību noteikšanu.

Konvencija uzskata, ka bērna labākajās interesēs ir: materiālās tiesības, tiesības iegūt izglītību, būt ģimenes attiecībās, zināt savus vecākus un saņemt aprūpi, paust savu viedokli, tikt uzklausītam jautājumos, kas skar viņu pašu, un tikt respektētam kā atsevišķai personai.⁷⁴ Tā apvieno publiskās un privātās tiesības attiecībā uz bērnu aprūpi, aizsardzību, audzināšanu un pakalpojumu sniegšanu

⁷⁰ Implementation handbook for the convention on the Rights of the Child. UNICEF, 2007. p. 35. Pieejams: <https://www.unicef.org/lac/media/22071/file/Implementation%20Handbook%20for%20the%20CRC.pdf> [aplūkots 07.11.21]

⁷¹ Alston P. The Best Interests of the Child. Towards a synthesis of children's rights and cultural values. UNICEF, 1996. p. 9.

⁷² Dolgin J. Why Has the Best Interest Standard Survived?: The Historic and Social Context, 1996, p.6. Pieejams: https://scholarlycommons.law.hofstra.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1424&context=faculty_scholarship [aplūkots 07.11.21]

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ceļmane L. Bērna labāko interešu princips un tā piemērošana praksē. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/270809-berna-labako-interesu-principi-un-ta-piemerosana-prakse/> [aplūkots 07.11.21]

bērniem un viņu ģimenēm.⁷⁵ Bērna vajadzība pēc drošības ģimenes robežās ir jāapmierina ar likumu – atzīstot ģimenes privātumu par šķērslī valsts iejaukšanās vecāku autonomijā, un šīs vajadzības tagad tiek sauktas par tiesībām.⁷⁶ Bērna intereses var būt pretrunā ar citu interesēm vai tiesībām, piemēram, citu bērnu, sabiedrības, vecāku tiesībām. Bērnu grupas intereses kopumā vai konkrēta bērna intereses ir jāskata atsevišķi, rūpīgi līdzsvarojot katras puses intereses un atrodot piemērotu kompromisu.⁷⁷

Princips tika ieviests, atzīstot to, ka bērni, tāpat kā pieaugušie, ir cilvēktiesību subjekti, bet atšķirībā no pieaugušajiem viņiem nepiemīt sava autonomija un iespēja uz neatkarīgu lēmumu pieņemšanu attiecībā uz savu dzīvi. Pilnīga autonomija parasti netiek nodrošināta līdz 18 gadu vecumam. Svarīgi atzīt, ka bērni ir pilnībā atkarīgi no pieaugušā visas savas bērnības posmā.⁷⁸ Tāpēc tika ieviests interešu princips, lai nodrošinātu rīcības robežas un sniegtu palīdzību pieaugušajiem, kas ir pilnvaroti pieņemt lēmumus bērnu vārdā, kā arī plašākā politiskā līmenī.⁷⁹ Komiteja iesaka darbā iesaistīt profesionāļus, kas ir apmācīti bērnu psiholoģijā, kuriem ir pieredze darbā ar bērniem un kuri no bērna saņemto informāciju varēs izvērtēt objektīvi.⁸⁰ Neskatoties uz to, ka bērnu tiesības šobrīd ir attīstības sākumā, autore uzskata, ka Konvencija ir brīnišķīgs atspēriena punkts, kas stingri aizsargā bērnu tiesības. Konvencijas gan stiprā, gan vājā puse ir tās interpretāciju iespējas, valstīs ar zemāku izglītības līmeni, bet ar augstu reliģijas iespaidu var traktēt Konvencijas pamatidejas visai nekorekti un divējādi. Svarīgi atšķirt starpību starp bērna labākām interesēm un bērnu labākās intereses, jo, kas ir labi visiem bērniem, varētu rast lielas problēmas vienam atsevišķam bērnam. Potenciālus konfliktus starp bērna labākajām interesēm nepieciešams izvērtēt individuāli.

⁷⁵ Lord Mackay of Clashfern. Children Bill vol 502. 1988. Pieejams: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1988/dec/06/children-bill-hl> [aplūkots 07.11.21]

⁷⁶ Freeman M. International Journal of Law, Policy and Ou Family Nr.11. 1997. p. 361.

⁷⁷ Llorens J.S. The best interests of the child – A dialogue between theory and practice. Council of Europe, 2016. P. 15 The best interests of the child – A dialogue between theory and practice. Council of Europe. Pieejams: <https://rm.coe.int/1680657e56> [aplūkots 07.11.21]

⁷⁸ Sīkāk sk. Mann G. and Boyden J. Children's Risk, Resilience, and Coping in Extreme Situations: Refugee Studies Centre, Oxford, 2005. P. 16.

⁷⁹ Lansdown G. Best interests of the child and the right to be heard. p.31

⁸⁰ Knowledge of the Unknown Child: A Systematic Review of the Elements of the Best Interests of the Child Assessment for Recently Arrived Refugee Children, 2016. Pieejams: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10567-016-0209-y> [aplūkots 17.11.21]

2.1. Bērna labāko interešu tiesiskais saturs

Bērna intereses jeb bērna labākās intereses ir viens no svarīgākajiem ģimenes tiesību aspektiem. Bērna labākās intereses ir bērna tiesību princips, kas izriet no Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālās Asamblejas Bērnu tiesību Konvencijas 3. panta. Konvencija tika pieņemta 1989. gada 20. novembrī, ir viens no svarīgākajiem tiesību aktiem, kas nodrošina bērna tiesības. Tas ir pirmais un galvenais starptautiskais dokuments, kur bērna tiesības tiek vērtētas starptautisko tiesību aktu līmenī. Satversmes 68. pants⁸¹ nosaka, ka “Visiem starptautiskajiem līgumiem, kuri nokārto likumdošanas ceļā izšķiramus jautājumus, nepieciešama Saeimas apstiprināšana”. Latvija konvenciju ratificējusi 1992. gada 14. aprīlī.⁸² Konvencija ir saistoša Latvijai kopš 1992. gada 14. maija. Konvencija aptver bērnu pilsoniskās, politiskās, sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības no dzimšanas līdz pilngadības sasniegšanai.⁸³

Konvencija ir pirmais un galvenais starptautiskais dokuments, kur bērna tiesības tiek vērtētas starptautisko tiesību aktu līmenī, kas aizsargā bērnu tiesības juridiski un sociāli. Konvencija uzsver, ka “*Tie ir cilvēki ar skaidru tiesību kopumu, nevis kā pasīvs aprūpes un žēlastības objekts*”, ar ko maina attieksmi pret bērniem un viņu izturēšanos.⁸⁴ Tā aicina cilvēkus veidot savas attiecības, balstoties uz morālām un tiesiskajām normām. Konvencijas potenciālās funkcijas ir daudzveidīgas, un saturs joprojām ir diezgan neskaidrs.⁸⁵ Trešo pantu var pilnībā saprast, tikai izpētot tā precīzu formulējumu. Tas attiecas uz izpildvaru, iestādēm, likumdevējiem un tiesu.⁸⁶

Bērna labākās intereses ir tiesību interpretācijas pamatprincips, kura mērķis ir ierobežot pieaugušo varu pār bērniem. Konvencija trešajā pantā nostiprināja fundamentālo principu, lai organizācijas, kas iesaistītas darbā ar bērniem, varētu panākt vienotu izpratni par bērna interesēm. Tomēr trešā panta tvērums ir pārāk plašs, un koncepcija satur daudzas neskaidrības un interpretācijas. Bērnu tiesību komiteja 2013. gada 29. maijā ar vispārējo komentāru sniegusi

⁸¹ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> [aplūkots 08.12.21]

⁸² Latvijas Republikas konsolidētais (trešais, ceturtais un piektais) kārtējais ziņojums par Apvienoto Nāciju Organizācijas 1989.gada 20.novembra Konvencijas par bērna tiesībām izpildi Latvijā laikā no 2004.gada 1.janvāra līdz 2012.gada 30.jūnijam

⁸³ Pieejams: <https://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/bernu-tiesibas/ano-konvencija-par-berna-tiesibam> [aplūkots 07.11.21]

⁸⁴ Convention on the Rights of the Child. UNICEF. Pieejams: <https://www.unicef.org/crc/> [aplūkots 07.11.21]

⁸⁵ Zermatten J. The Best Interests of the Child Literal Analysis, Function and Implementation. Working Report, 2010, p.5. Pieejams: https://www.childsrighs.org/documents/publications/wr/wr_best-interest-child2009.pdf [aplūkots 08.11.21]

⁸⁶ Hammarberg T. The Principle of the Best Interests of the Child – what it means and what it demands from adults, Council of Europe. 2008, p.2. Pieejams: <https://rm.coe.int/16806da95d> [aplūkots 06.11.21]

definīciju, ka visas tajā nostiprinātās tiesības ir paredzētas tikai bērna interesēm, un negatīvas bērna interešu interpretācijas nedrīkst kavēt citu tiesību izmantošanu.⁸⁷ Tas nozīmē, ka katrai darbībai, kas saistīta ar bērnu vai bērniem, kā primārs apsvērums ir ņemt vērā viņu intereses. Tajos ietilpst darbība, kas vērsta uz bērniem, piemēram, veselība, aprūpe vai izglītība, kā arī darbība, kas attiecas uz bērniem un citām iedzīvotāju grupām, piemēram, vide.⁸⁸

Vēsturisks dokuments, kas pirmo reizi atzina un apstiprināja nepieciešamību nodrošināt īpašu attieksmi, tiesības un pieaugušo atbildību pret bērniem, ir 1924. gada Ženēvas Bērnu tiesību deklarācija.⁸⁹ Princips bērna labākās intereses ir nostiprināts arī citos starptautiskos dokumentos, piemēram, Hāgas konvencija par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, atzīšanu, izpildi un sadarbību attiecībā uz vecāku atbildību un bērnu aizsardzības pasākumiem, preambula, kas pieņemta 1996. gada 19. oktobrī,⁹⁰ 1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēktiesību un Pamatbrīvību Aizsardzības Konvencijas (turpmāk – ECK) 8.pants, kas aizsargā ģimeni un nosaka, ka laulības savienībā dzimis bērns automātiski kļūst par ģimenes attiecību sastāvdaļu,⁹¹ 1975. gada 15. oktobra Eiropas Konvencija – par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā,⁹² 1979. gada 18. decembra konvencijas par jebkuras sievietes diskriminācijas izskaušanu 5. pants⁹³, kura pamatideja ir ģimenes izglītība, vīriešu un sieviešu kopīgās atbildības atzīšana par savu bērnu audzināšanu un attīstību, saprotot, ka bērnu intereses ir galvenais apsvērums visās lietās,⁹⁴ Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 24. pants paredz tiesības uz to, ka darbībās, kas attiecas uz bērniem, prioritāri tiktu ņemtas vērā bērna intereses.⁹⁵ Valsts pienākums aizsargāt bērnu tiesības skaidri noteikts Konvencijas 20. pantā “*bērnām, kurām uz laiku vai pastāvīgi nav savas ģimenes vai kuru,*

⁸⁷ General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1). UN Committee on the Rights of the Child, 2013, p.7.(CRC) Pieejams: <https://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html> [aplūkots 08.11.21]

⁸⁸ Ibid

⁸⁹ Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālas Asamblejas 1989. gada 20. novembra Bērnu tiesību konvencija. Starptautisks līgums: Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1150> [aplūkots 08.11.21]

⁹⁰ Hāgas konvencija par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, atzīšanu, izpildi un sadarbību attiecībā uz vecāku atbildību un bērnu aizsardzības pasākumiem. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1421-hagas-konvencija-par-jurisdikciju-piemerojamiem-tiesibu-aktiem-atzisanu-izpildi-un-sadarbibu-attieciba-uz-vecaku-atbildibu> [aplūkots 08.11.21]

⁹¹ European Convention on Human Rights. Pieejams: https://www.echr.coe.int/documents/convention_lav.pdf [aplūkots 09.11.21]

⁹² Par Eiropas Konvenciju par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā. Starptautisks līgums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/75359-par-eiropas-konvenciju-par-to-bernu-tiesisko-statusu-kuri-nav-dzimusi-lauliba> [aplūkots 10.11.21]

⁹³ Konvencijas par jebkuras sievietes diskriminācijas izskaušanu. Pieejams: <https://cilvektiesibas.org.lv/lv/database/konvencijas-par-jebkuras-sieviesu-diskriminacijas/> [aplūkots 09.11.21]

⁹⁴ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. Pieejams: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cedaw.aspx> [aplūkots 10.11.21]

⁹⁵ Eiropas Savienības Pamattiesību Harta. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=LT> [aplūkots 10.11.21]

lai vislabāk ievērotu viņa paša intereses, nedrīkst atstāt šajā vidē, ir tiesības uz īpašu valsts aizsardzību un palīdzību.” Vērtējot, kā aizsargā bērnu tiesības mūsdienu pasaulē, autore secina, ka Latvijā pietiekami labi domāts par bērnu interesēm, tomēr sistēma prasa koriģējumu un uzlabojumu efektivitātes paaugstināšanai.

2.2. Bērna labākās intereses Latvijas tiesību sistēmā.

Latvijā nacionālajā tiesību sistēmā bērnu intereses noteiktas bērnu tiesību aizsardzības likuma (turpmāk – BTAL) 6. panta pirmajā daļā ⁹⁶“*tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, bērna tiesības un intereses ir prioritāras*”.⁹⁷ Satversmes 110. pants⁹⁸ paredz bērnu tiesību aizsardzību pirmajā teikumā:⁹⁹ “*valsts aizsargā un atbalsta laulību – savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības*”. Par to liecina arī Satversmes tiesas komentārs: “*(..) Satversmes 110. pants paredz bērna tiesību aizsardzību (..)*”, doma tiek turpināta – “*(..) No minētā izriet princips, ka tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, un visās darbībās attiecībā uz bērniem prioritāras ir bērna tiesības un intereses. Tas nozīmē, ka ne vien tiesai un citām institūcijām savi lēmumi jāpieņem, pamatojoties uz to, kas ir bērna interesēs, bet arī likumdevējam jāievēro, lai pieņemtie vai grozītie normatīvie akti aizsargātu bērnu intereses iespējami labākajā veidā (..)*”.¹⁰⁰ Satversmes tiesas komentārs *(..) bērna tiesības un likumiskās intereses tiek skartas ne tikai tad, kad lēmums jāpieņem tieši attiecībā uz bērnu, bet arī tad, kad lēmums var būt tikai attiecināms uz bērnu vai var netieši skart bērnu (..)*.¹⁰¹

Autore uzskata, svarīgi pieminēt, ka minētais ir norāde uz to, ka lietas par bērniem skatāmas ārpus kārtas. Likumdevējs nevar pieļaut, ka tiesvedība, kas skar bērna intereses, ilgtu līdz pilngadības sasniegšanai (līdz astoņpadsmit gadu vecumam vai citos likumā noteiktos gadījumos), kad jautājums par aizskartām tiesībām zaudē savu aktualitāti. Satversmes tiesas komentārs kādā lietā “*(..) Šis princips paredz, ka visās darbībās un lēmumos, kas skar bērnu, uzmanība pirmām*

⁹⁶ Bērnu tiesību aizsardzības likums. LV likums.

⁹⁷ Bērnu tiesību aizsardzības likums. LV likums. Pieņemts 19.06.1998. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/49096-bernu-tiesibu-aizsardzibas-likums> [22.07.1998 red.]

⁹⁸ Satversmes tiesas likums: LV likums. Pieņemts 05.06.1996. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/63354-satversmes-tiesas-likums> [aplūkots 10.12.21]

⁹⁹ Satversmes tiesas 11.10.2004. Spriedums lieta Nr. 2004-02-0106, 11.p.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Satversmes tiesas Spriedums lietā Nr.2019-01-01, 23.1.punkts.

kārtām jāvelti viņa interešu iespējami labākai nodrošināšanai. Šis ir viens no galvenajiem Konvencijas principiem, kas nosaka visu bērna tiesību un brīvību interpretāciju (..).¹⁰²

Jebkādā iestādes, tiesas un citas institūcijas darbībā attiecībā uz bērniem prioritāri pirmām kārtām jāvelta tam, lai vislabāk nodrošinātu bērna intereses, (..) *valsti nepieciešams nodrošināt bērnam aizsardzību, kāda ir nepieciešama viņa labklājībai(..)*.¹⁰³ Latvijai saistoši vairāki Eiropas Savienības tiesību akti, kuri nodrošina bērnu labāko interešu ievērošanu. Civilprocesa likums aizsargā bērna intereses noteiktos gadījumos, piemēram, izskatot lietas slēgtā tiesas sēdē, paredz, ka tiek noskaidrots bērna viedoklis. CL, BL, BTAL, likums Par policiju nosaka, ka policijas darbiniekam atbilstoši dienesta kompetencei ir pienākums *“sniegt palīdzību nepilngadīgām personām, kas palikušas bez vecāku vai viņu aizstājēju uzraudzības”*.¹⁰⁴

Bērna tiesību nodrošināšanai ir speciāls regulējums kriminālprocesā, piemēram, ir obligāta aizstāvja piedalīšanās vai saudzējoša nopratināšana ar psihologu palīdzību. Latvijā nepastāv atsevišķa bērnu Ombuda institūta, bērnu tiesības pārstāv Tiesībsargs.¹⁰⁵ Iestādēm vajag pieņemt visaptverošu pieeju, lai pienācīgi ņemtu vērā visas bērna intereses, kas varētu būt skartas, kā arī bērna psiholoģisko un fizisko labklājību, juridiskās, sociālās un ekonomiskās intereses.¹⁰⁶ BTAL grozījumi noteic vienpadsmit bērna labāko interešu kritērijus, kuri balstīti uz bērna attīstības vajadzībām.¹⁰⁷ Par primāro bērna tiesību un tiesisko interešu aizsardzības institūciju likumdevējs noteicis Bāriņtiesu. Bērna vislabāko interešu ievērošana nozīmē arī to, ka bērnu aprūpe tiek nepārtraukti pārbaudīta, tāpēc bāriņtiesa kā atbildīgā institūcija ne retāk kā reizi gadā pārbauda un uzrauga ārpusģimenes aprūpi, aizsargājot bērna personisko un mantisko interešu un tiesību aizsardzību.

¹⁰² LR Satversmes tiesas 22.12. 2005. Spriedums lietā Nr. 2005-19-01, 11.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2005-19-01_spriedums.pdf [aplūkots 10.11.21]

¹⁰³ Skatīt sk. Administratīvo lietu departamenta. 23.09.2008. Spriedums lietā Nr. A42527807, 10.p.

¹⁰⁴ Likums Par policiju. Pieņemts: 04.06.1991. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/67957-par-policiju> LV likums. [aplūkots 08.11.21]

¹⁰⁵ Bērnu līdzdalības novērtējums. Latvijas nacionālais ziņojums. Rīgā, 2017. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/709/download> [aplūkots 20.11.21]

¹⁰⁶ Eiropas Padomes Ministru komitejas Pamatnostādnes par bērniem piemērotu tieslietu sistēmu. 2010. Pieejams: https://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Citi/Guidelines_on_child_friendly_justice.pdf [aplūkots 10.11.21]

¹⁰⁷ Latvijas Republikas Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijai. Par priekšlikumiem likumprojektam “Grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā”

3. BĒRNA LABĀKĀS INTERESES UZAUGT ĢIMENĒ

Tradicionāli galvenais socializācijas aģents jeb institūts, kurš sagatavo indivīdu dzīvei, ir ģimene. Ģimenei ir svarīgākā loma bērna dzīves pieredzes iegūšanā. Ģimene ir svarīgs faktors bērna disciplīnas un uzvedības veidošanā. Komunikācija ģimenē ietekmē bērna pasaules uzskatu veidošanos, kas ļauj viņam izstrādāt savas normas, uzskatus un idejas. Tieši ģimenē bērns apgūst zināšanu pamatus par apkārtējo pasauli un pārņem vecāku kultūras, reliģijas un izglītības potenciālu. Turklāt kultūras un izglītības pārņemšana nebeidzas bērnības posmā, bet turpinās visa viņa dzīves laikā. Ģimenei ir morāls un psiholoģisks klimats, bērnam tā ir pirmā attiecību skola ar citiem cilvēkiem.¹⁰⁸ Jēdziens “ģimene” ir plašāks nekā jēdziens “laulība”. CL 214. pants nosaka, ka “*Pie ģimenes šaurākā nozīmē pieder laulātie un viņu bērni, kamēr tie vēl atrodas nedalītā saimniecībā*”, taču no starptautiskiem cilvēktiesību dokumentiem šis jēdziens ir daudz plašāks. ECK 8. pantā ietvertais jēdziens “ģimenes dzīve” neattiecas tikai un vienīgi uz ģimeni, kas ir balstīta uz laulību.¹⁰⁹

Analizējot Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi, tiesa uzskata, ka ģimenei nav jābūt obligāti kopdzīve.¹¹⁰ ECK 8. pants nostiprinājis ģimenes koncepciju, no kuras izriet, ka bērns, kurš piedzimis šādā savienībā *ipso iure*, ir ģimenes daļa, kopš dzimšanas brīža starp viņu un vecākiem radusies saikne, kas veido “ģimenes dzīvi” pat tādā gadījumā, ja vecāki ir šķirti un nedzīvo kopā.¹¹¹

Konvencijas preambula paredz, ka bērnam, lai viņš varētu pilnīgi un harmoniski attīstīties kā personība, ir jāaug ģimenes vidē, laimes, mīlestības un izpratnes atmosfērā. Šis starptautiskās tiesību princips jau daudzus gadus ir nostiprināts Latvijas tiesību aktos. Pētījumi parāda, ka “ģimenes, kuras balstītas laulībā, vidēji ņemot, ir daudz stabilākas, fiziski un emocionāli veselākas, pakļautas mazākam riskam lietot alkoholu, narkotikas, piedzīvot nabadzību un jebkāda veida vardarbības izpausmes, nekā ģimenes, kurās pāri nedzīvo laulībā.”¹¹² Ģimene ir primārā vide, kurā notiek personības veidošanās, kur bērns saņem pirmo informāciju par apkārtējās pasaules daudzveidību un sarežģītību. Pēc ekspertu atzinuma, bērnam līdz trīs gadu vecumam īpaši ir jānodrošina dzīve ģimeniskā vidē.¹¹³

¹⁰⁸ Vecāku un bērnu personiskās attiecības. Pieejams: <http://mir.pravo.by/library/edu/roditel/vliyanie-roditelei-na-rasvitierebenka/> [aplūkots 2018. gada 3. martā]

¹⁰⁹ Zin. Vad. prof. Balodis R., Zina. Redkol.: prof. Endziņš A., prof. Apsītis R., akad. Jundzis T. 2011, 573.lpp.

¹¹⁰ Sīkāk sk ECT spriedums lietā “Berrehab v. The Netherlands”

¹¹¹ Sīkāk sk. Eiropas cilvēktiesību tiesa. Spriedumu izlase I. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003, 181.lpp.

¹¹² Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011.–2017.gadam. Ministru kabineta 2011.gada 18. februāra rīkojums Nr. 65. Rīga, 2011, 11.lpp.

¹¹³ ANO 24.02.2010 Rezolūcija, ko pieņēmusi Ģenerālā asambleja Nr.64/142 apstiprināto Pamatnostādņu par bērnu alternatīvo aprūpi 22.punkts.

Konvencijas 5. pants kopā ar 18. pantu sevišķi nodrošina pamatu attiecības starp bērnu, viņa vecākiem. Minētie panti sniedz elastīgu “ģimenes” definējumu. Komiteja atzīst, ka “ģimene” Konvencijā attiecas uz dažādiem pasākumiem, kas var nodrošināt mazo bērnu aprūpi, audzināšanu un attīstību, ja tie atbilst bērnu tiesībām un interesēm.¹¹⁴ Pētījumos ir pierādīts, ka mazo bērnu ievietošana ārpus ģimenes aprūpes iestādēs ir saistīta ar patoloģisku smadzeņu attīstību, palielinot emocionālo, kognitīvo un uzvedības traucējumu risku. Pētījumi liecina, ka pirmajos dzīves gados bērni iemācās veidot emocionālu saikni ar aprūpētājiem, un viņi arī var zaudēt šo spēju, ja viņu dzīvē nav stabilu ģimenes locekļu, ar kuriem viņi var veidot emocionālas saiknes. Bērni jebkurā vecumā atpauzē savā intelektuālajā un kognitīvajā attīstībā, ja ilgāku laiku viņi atrodas ārpus ģimenes.¹¹⁵ Aprūpes iestādes nevar pilnībā apmierināt bērna vajadzību pēc mīlestības, emocionālā atbalsta un siltuma, ko parasti saņem no ģimenes, tādējādi izraisot problēmas ar refleksiju, pašcieņu un sapratni par savu vietu sabiedrībā. BTAL 26. pants¹¹⁶ paredz, ka “ģimene ir dabiska bērna attīstības un augšanas vide, un katram bērnam ir neatņemamas tiesības uzaugt ģimenē”. Pašvaldībai ir pienākums īstenot pasākumus un palīdzēt ģimenei nodrošināt bērna vislabāko interešu atbilstošu apstākļu nodrošināšanu – *“fakts, ka bērnam var tikt nodrošināti labāki dzīves apstākļi citur, nevar būt par pamatu, lai viņu izņemtu no bioloģisko vecāku ģimenes”*.¹¹⁷

Augstākā tiesa atzina, ka bāriņtiesai ir maksimāli jācenšas sniegt vecākiem palīdzību viņu centienos, lai pēc iespējas ātrāk un efektīvāk veicinātu ģimenes nodrošināt bērna atgriešanos ģimenes aprūpē. *“Ja vecāku un bērna attiecības nenodrošina bērna attīstībai labvēlīgu vidi, pašvaldība palīdz ģimenei, nodrošinot psihologa, sociālā pedagoga vai cita speciālista konsultāciju, izraugās bērnam atbalsta ģimeni vai uzticības personu, kura palīdz noregulēt bērna un vecāku savstarpējās attiecības”*. Šajā sakarā Senāts pieprasa vērst bāriņtiesas uzmanību uz to, ka *(..) bāriņtiesai ir maksimāli jācenšas sniegt vecākiem palīdzība viņu centienos, lai pret bērnu vērstās vecāku emocionālas vardarbības cēloni būtu iespējams pēc iespējas ātrāk novērst un nodrošināt bērna atgriešanos vecāka aprūpē(..)*¹¹⁸. Ņemot vērā sniegto, autore varētu secināt, ka

¹¹⁴ General Comment No. 7. Implementing child rights in early childhood. Committee on the rights of the child. Geneva, 12-30 September 2005.

¹¹⁵ Rosenthal E. The Right of All Children to Grow Up with a Family under International Law: Implications for Placement in Orphanages, Residential Care, and Group Homes, Buff. Hum. Rts. L. Rev. 65. p. 89-91. Pieejams: https://digitalcommons.law.buffalo.edu/bhrlr/vol25/iss1/6/?utm_source=digitalcommons.law.buffalo.edu%2Fbhrlr%2Fvol25%2Fiss1%2F6&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages [aplūkots 18.11.2021]

¹¹⁶ Bērnu tiesību aizsardzības likums. LV likums.

¹¹⁷ Augstākās tiesas 2017. gada spriedums 8.7 punkts. Pieejams: <https://www.bti.gov.lv/lv/media/947/download> [aplūkots 18.11.21]

¹¹⁸ Skatīt sk. Augstākās tiesas 12. 11. 2012. Spriedums lietā Nr. SKA-870/2012 10. punkts.

valsts politika aizsargā bērnu tiesības un intereses palīdzot ģimenēm normalizēt savu dzīvi ar speciālistu palīdzību.

3.1. Ģimenes ietekme uz indivīda socializāciju

Ģimene ir svarīgākā sociālā vērtība, galvenā sociālā institūcija, sabiedrības pamatšūniņa. Socializācija ir process, ar kuras palīdzību indivīds uzņem savas grupas normas. Cilvēks veido savu "Es", no kā veidojas indivīds ar savu unikālo un pilnīgi individuālo pasaules redzējumu.¹¹⁹ Socializācija ir sarežģīts un ilgstošs process, ar kuras palīdzību cilvēks mācās, kā pakārtot savu "Ego". Tas ir ceļš uz identitāti, saskaņā ar E. Eriksona teoriju, socializācija sākas ar piedzimšanu un beidzas ar nāvi.¹²⁰

Jēdzienu socializācija lieto, lai aprakstītu indivīda attīstību dažādos vecumposmos, sākot no bērnības un beidzot ar vecumdienām. Socializācijas process ietver četrus periodus: bērnību, pusaudžu vecumu, briedumu un vecumu. Socializācijas metodes un mērķi ir atkarīgi no tā, kādas cilvēka īpašības tiek novērtētas kādā konkrētā kultūrā, kādi statusi un lomas ir vispieprasītākās sabiedrībā. Galvenais socializācijas posms ir bērnība, īpaši stipri bērnu ietekmē ģimenes, pirmsskolas un skolas iestādes, kā arī draugi un vienaudži.

No socializācijas sistēmas efektivitātes ir atkarīga ne tikai atsevišķu indivīdu attīstības perspektīva, bet arī visas sabiedrības nākotne. Atsevišķos gadījumos, kad socializācijas rezultāti ir sociāli novirzītas vai neattaisno mūsu cerības, tas uzskatāms par novirzēm no vispārpieņemtajiem standartiem un tiek saukts par deviāciju.¹²¹ Socializēties un attīstīties stimulē tādi faktori kā kultūra, mediji, etnoss, grāmatas, tehniskie līdzekļi utt. Socializācijas procesa iestādēm ir ārkārtīgi svarīga nozīme. Tās ir īpašas grupas, kurās personība ir piesaistīta normu un vērtību sistēmai un kuras darbojas kā sākotnēji sociālās pieredzes mentori.¹²² Kā socializācijas institūcija visbiežāk tiek uzskatītas ģimenes, pirmsskolas iestādes, skolas, darba un militārie kolektīvi, politiskās partijas un organizācijas, neoficiālas asociācijas, interešu grupas, vienaudžu grupas, masu mediji utt. Socializācijas gaitā indivīds apzinās sevi, savu vietu un statusu, sāk izjust piederību kādai sociālajai grupai un attīstīties.

¹¹⁹ Vorobjovs A. Psiholoģijas pamati. Rīga: Mācību apgāds, 1996, 271.lpp.

¹²⁰ Erikson E. Identity Youth and Crisis. New York :W.W. Norton & Company, 1968. P. 83

¹²¹Oxford English and Spanish Dictionary. Pieejams: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/deviation> [aplūkots 12.11.21]

¹²² Cambridge Dictionary. Pieejams: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/mentor> [aplūkots 12.11.21]

Likumdevējs regulē vecāku un bērnu personiskās attiecības ģimenē. CL nosaka, ka “*līdz pilngadības sasniegšanai bērns ir vecāku aizgādībā*”.¹²³ Tradicionāli galvenā izglītības “iestāde” ir ģimene.

Ģimenei ir svarīgākā loma bērna dzīves un pieredzes iegūšanā. Ģimene ir svarīgs faktors bērna disciplīnas un uzvedības veidošanā. Komunikācija ģimenē ietekmē bērna pasaules uzskatu veidošanos, kas ļauj viņam izstrādāt savas normas, uzskatus un idejas. Tieši ģimenē bērns apgūst zināšanas pamatus par apkārtējo pasauli un pārņem vecāku kultūras un izglītības potenciālu.

Dažādām sociālajām un profesionālajām grupām ir atšķirīgas idejas par to, kā audzināt savu bērnu un par kādu cilvēku viņam kļūt nākotnē, tātad tās izvirza dažādas prasības jaunākās paaudzes izglītības sistēmai un sociālās pieredzes organizēšanai, individuālajai palīdzībai saviem bērniem izglītības procesā. Bērība ir svarīgākais cilvēka dzīves periods, tieši no tā ir atkarīga indivīda nākotne, jo bērni savā ģimenē atkārtoti visu, kas bija viņa vecāku ģimenē.¹²⁴ Savukārt sociālās mācīšanās process notiek gan bērna tiešā mijiedarbībā ar vecākiem, gan arī ar citu ģimenes locekļu sociālās mijiedarbības raksturojumu.¹²⁵

Ģimene var būt gan spēcīgs indivīda attīstības emocionālā un psiholoģiskā atbalsta faktors, gan arī psiholoģiskas traumas avots, kas saistīts ar dažādiem personīgiem traucējumiem: neirozes, psihosomatiskās slimības, uzvedības anomālijas.¹²⁶ Bērnim, kam nav spēcīgu un nepārprotamu vecāku mīlestības pierādījumu, ir mazāka iespēja iegūt augstu pašnovērtējumu, siltas un draudzīgas attiecības ar citiem cilvēkiem un stabili pozitīvo "Es".¹²⁷

3.2. Tiesisks regulējums Latvijas Republikā

Latvijas Republikas normatīvie akti nosaka, ka katram bērnam ir tiesības uzaugt ģimenē. Ģimene ir laulātie un viņu bērni, kamēr tie vēl atrodas nedalītā saimniecībā.¹²⁸ Kopā dzīvojošie vecāki aizgādību īsteno kopīgi, līdz ar to ir svarīga gan mātes, gan tēva kopējā sadarbība. Pat ja

¹²³ Vecāku un bērnu personiskās attiecības: likums. Valdības Vēstnesis: 20.02.1937 Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=90223> [aplūkots 12.11.21]

¹²⁴ Алексеева Л.С., Плотник М.М., Спиваковская А.С., Ширинский В.И. Влияние внутрисемейных отношений на формирование личности ребенка. Вып. 1. Москва, 1995.

¹²⁵ Спиваковская А.С. Как быть родителями: о психологии родительской любви. Москва, 1986.С 133.

¹²⁶ Артеменко, И.А. Малашихина, Е.А. Селюкова. Педагогические системы воспитания детей с речевыми нарушениями авт.-сост: О.Н.. Ставрополь, 2009.

¹²⁷ Выготский Л.С. История культурного развития нормального и ненормального ребенка. Психология личности. Москва, 2005. Pieejams: http://yanko.lib.ru/books/psycho/vygotsky%3Dps_pzv_cheloveka%3Dann.htm [aplūkots 12.11.21]

¹²⁸ Juridisko terminu vārdnīca. Rīga, 2000, 60.lpp.

vecāki ir šķirti un nedzīvo kopā, vecāku kopīgā aizgādība turpinās. “*Bērna aprūpi un uzraudzību īsteno tas no vecākiem, pie kura bērns dzīvo*”.¹²⁹ Ģimenei ir svarīgākā loma bērna dzīves pieredzes iegūšanā. Ģimene ir svarīgs faktors bērna disciplīnas un uzvedības veidošanā. Komunikācija ģimenē ietekmē bērna pasaules uzskatu veidošanos, kas ļauj viņam izstrādāt savas normas, uzskatus un idejas. Tieši ģimenē bērns apgūst zināšanu pamatus par apkārtējo pasauli un pārņem vecāku kultūras un izglītības potenciālu. Kad bērnam ilglaicīgi trūkst kontakta ar pieaugušajiem, viņam var rasties maldīga pārliecība, ka viņa uzvedība ir atbalstāma, kas var pakāpeniski novest pie likumpārkāpumiem.¹³⁰

Bērnība ir svarīgākais cilvēka dzīves periods, tieši no tās ir atkarīga indivīda nākotne, jo bērni savā ģimenē atkārto visu, kas bija viņa vecāku ģimenē.¹³¹ Savukārt sociālās mācīšanās process notiek gan bērna tiešā mijiedarbībā ar vecākiem, gan arī ar citu ģimenes locekļu sociālās mijiedarbības raksturojumu.¹³² Atbilstoši CL noteikumiem vecāku pienākums ir rūpēties par bērnu un viņa mantu un pārstāvēt bērnu viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās¹³³ līdz pilngadības sasniegšanai. Tās ir tiesības, kas skar katru cilvēku un ietekmē viņa nākotni. Vecāku un bērnu attiecības sākas ar bērna piedzimšanas brīdi.¹³⁴ Džons Loks (*John Locke*) izslēdzis bērnus no savas cilvēku dabiskas vienlīdzības teorijas, jo viņš uzskatīja, ka bērni ir “balta lapa, kam nav nekādu īpašību un nekādu ideju”. Loks arī atzina, ka bērniem nepieciešama tiesiska aizsardzība.¹³⁵ Un tieši “pozitīva pienākuma” koncepcijas attīstība ir devusi būtisku stimulu bērnu tiesību pienācīgai atzīšanai un attīstībai, atrisinot tiesisko anomāliju, ko radīja bērnu atkarīgs statuss.¹³⁶

Analizējot 2013. gada 10. septembra spriedumu par Bāriņtiesas lēmuma bērna aizgādības tiesību pārtraukšanas atcelšanu,¹³⁷ primārais ģimenes pienākums ir rūpēties par bērnu. Kad ģimene nespēj nodrošināt pienācīgas rūpes, iesaistās valsts, un valsts instruments ir Bāriņtiesa. Minētajā lietā māte aizbrauca uz Spāniju ar mērķi nopelnīt, lai dzēstu kredītsaistību parādus, un ilgstoši nepiedalījās bērna audzināšanā. No lietas materiāliem izriet, ka māte izslēdza telefonu un pārtrauca

¹²⁹ Civillikums. LV likums. 178.pants. LV likums. Pieņemts 28.01.1937. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums> [aplūkots 08.12.21]

¹³⁰ Latvijas Republikas Tiesībsarga 2011.gada ziņojums bērnu tiesību jomā. 2012, 43.lpp.

¹³¹ Урунтаева Г. А. Дошкольная психология. Академия, 2001.

¹³² Спиваковская А.С. Как быть родителями: о психологии родительской любви. Москва, 1986.

¹³³ Civillikums. LV likums. 177.p.

¹³⁴ Vēbers J. 2000, 145. lpp.

¹³⁵ Zin. Vad. prof. Balodis R., Zina. Redkol.: prof. Endziņš A., prof. Apsītis R., akad. Jundzis T. Latvijas Republikas Satversmes Komentāri VIII nodaļa. 2011, 574.lpp.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Skaīt Sk.Spiedums lieta Nr. A420436613 Pieejams:

https://www.tiesas.lv/Media/Default/Admin.tiesu%20spriedumi/Admin.raj.tiesas%20spriedumi/2013/Septembris/10.09.2013/AL_1009_raj_A-04366-13.pdf [aplūkots 10.11.21]

kontakts ar bērnu, neapsveica dzimšanas dienā, tomēr sūtīja 300.00 eiro mēnesī bērna uzturēšanai. Visu laiku, kamēr māte atradās Spānijā (5 gadi), bērnu pieskatīja viņas māte (bērna vecmāmiņa) un viņas māsa. Bērnā parādījās uzvedības problēmas skolā. Dēls ļoti pārdzīvoja un mēģināja sazvanīt māti caur internetu. Šajā lietā māte mēģināja apstrīdēt Bāriņtiesas lēmumu, tomēr tiesa atstāja lēmumu negrozītu un noraidīja mātes pieteikumu.

Vecāku pienākums ir sagatavot bērnu patstāvīgai dzīvei sabiedrībā, pēc iespējas respektējot viņa individualitāti, ievērojot spējas un tieksmes. Par vecāku pienākumu nepildīšanu vai aizgādības tiesību ļaunprātīgu izmantošanu, bērna fizisku sodīšanu, kā arī cietsirdīgu izturēšanos pret viņu, vecāki ir saucami pie likumā noteiktās atbildības.¹³⁸ Eiropas Savienības tiesību sistēmā ir pienācīgi jāievēro vecāku tiesības nodrošināt savu bērnu audzināšanu un izglītību saskaņā ar savu reliģisko, filozofisko un pedagoģisko pārliecību, jo īpaši saistībā ar brīvību dibināt mācību iestādes.¹³⁹ BTAL 26. pants nosaka, ka: *Bērna tiesības uz privāto dzīvi, bērnības un vārda brīvību vecāki var ierobežot atkarībā no brieduma pakāpes, lai: nodrošinātu bērna attīstību un aizsargātu viņa veselību un dzīvību, un aizsargātu citu personu tiesības un brīvības aizsargātu sabiedrisko kārtību, iedzīvotāju tikumību un veselību*". Bērns var griezties pēc palīdzības bāriņtiesā, ja vecāki, viņaprāt, noteikuši nepamatotus ierobežojumus vai radušās citas domstarpības viņu attiecībās.¹⁴⁰

Nelabvēlīga ģimene slēpj sevī risku nespēt nodrošināt bērnam pilnvērtīgu dzīvi, kas rezultātā izvērsas nopietnās problēmās: nespēju patstāvīgi funkcionēt, vecāku uzmanības trūkums, kas izpaužas ģimenes nespējā bērniem nodrošināt materiālās vajadzības – ēdienu, apģērbu, mājokli, veselības aprūpes nodrošināšanu, bērna kopšanu un viņa izglītošanu un audzināšanu. Neapmierinot vajadzību pēc drošības, stabilitātes un pozitīvas uzmanības, zūd emocionālais komforts.¹⁴¹ *“Bērna uzraudzība nozīmē rūpes par bērna paša drošību un trešās personas apdraudējuma novēršanu, tiesības noteikt bērna dzīvesvietu un rūpes par bērna mantu”*.¹⁴² Tiesu sistēmā iesaistītie pusaudži ir klīniski sarežģīti, jo īpaši augsta ir uzvedības problēma, garīgās veselības traucējumi un citu risku uzvedība. Pētījumu rezultātā ir noskaidrots, ka no 50% līdz 80%

¹³⁸ Vecāku pienākumi pret bērnu. Pieejams:

http://www.bti.gov.lv/lat/tiesibas_un_pienakumi/vecaku_tiesibas_un_pienakumi/ [aplūkots 12.11.21]

¹³⁹ Rokasgrāmata par Eiropas tiesību aktiem bērnu tiesību jomā: Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra un Eiropas Padome, 2015, 37. lpp.

¹⁴⁰ Bērna tiesības un pienākumi. Pieejams: <https://www.bti.gov.lv/lv/berna-tiesibas-un-pienakumi> [aplūkots 12.11.21]

¹⁴¹ Valsts atbalsts ģimenēm ar bērniem: LR koncepcija. Latvijas Vēstnesis:10.02.2000., Nr. 42/43 (1953/1954). Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/954> [aplūkots 10.11.21]

¹⁴² Ko nozīmē aizgādības un saskarsmes tiesības? Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/ko-nozime-aizgadibas-un-saskarsmes-tiesibas> [aplūkots 15.11.21]

noziedzīgo pusaudžu atbilst garīgās veselības traucējumu kritērijiem, piemēram, deviātīva rīcība vai ar citu saistīti traucējumi.¹⁴³ Spēcīga, sociāli un ekonomiski neatkarīga ģimene ir viens no svarīgākajiem katras sabiedrības pastāvēšanas priekšnoteikumiem.¹⁴⁴ Nevienlīdzīgais sociālais stāvoklis veicina šo ģimeņu un bērnu sociālās izslēgtības risku sabiedrībā – bērnu sociālo izolāciju skolā un līdz ar to traucējumus bērnu garīgajā un fiziskajā attīstībā. Lielai daļai bērnu tādās ģimenēs netiek nodrošināta CL noteiktā pietiekoša aprūpe, pilnvērtīgs uzturs, mājoklis, bērni dzīvo nelabvēlīgā sociālā vidē, kas robežojas ar vardarbības un noziedzības risku. Jāpievērš uzmanība tam, ka šajās ģimenēs aug un attīstās liels bērnu skaits, kas neiegūst pozitīvu dzīves pieredzi, bet pārņem ģimenē valdošās vērtības un uzskatus, pieredzi un priekšstatus par ģimeni,¹⁴⁵ nododot savu pieredzi nākamajai paaudzei. Tādā veidā veidojas indivīdi, kuri neciena sevi un cilvēkus apkārt, trūkst izpratne, kā sākt citu dzīvi. Tādiem bērniem trūkst produktīvas domāšanas, ir vēlēšanās jebkādā veidā atrisināt savas problēmas, un likuma pārkāpums kļūst par pašsaprotamu faktu. Autore grib vērst uzmanību uz to, ka tā ir mūsu sabiedrība. Ekonomiski un tiesiski stipra valsts sākas, pirmām kārtām, ar sabiedrību, kurā cilvēks dzīvo. Nav bīstamāka cilvēka kā cilvēks, kurš nav mīlēts un ir izaudzis vardarbībā. Šādam indivīdam ir nezināmas vērtības, pietrūkst cieņas pret sevi un sabiedrību.

3.3. Bērna šķiršana no ģimenes

Diemžēl ir gadījumi, kad ģimene – vide, kurai būtu jāklūst par bērna patvērumu, apdraud bērnu. Šādos gadījumos valstij ir jāiejaucas, to nosaka likums. Bērnu vajadzības ir svarīgākas par vecāku interesēm un tiesībām. No Konvencijas 20. panta pirmās daļas izriet, ka “*bērnam, kuram ģimenē notiek vardarbība, lai ievērotu bērna intereses, nedrīkst atstāt tādā ģimenē*”. Konvencijas 9. pants nosaka par nepieciešamību rīkoties bērna vislabāko interešu nodrošināšanai gadījumos, kad bērns tiek šķirts no saviem vecākiem. Šis pants paredz, ka šāda šķiršana ir iespējama tikai gadījumā, ja nepieciešama bērna vislabāko interešu nodrošināšana.¹⁴⁶ Šajā gadījumā bērnam ir tiesības uz īpašu valsts aizsardzību un palīdzību. Bērnu šķiršana no ģimenes nav nemaz tik viegls solis, tomēr ir gadījumi, kad tas ir nepieciešams, lai aizsargātu bērnu intereses no vecāku vardarbības.

¹⁴³ Kazdin AE, Wiesz JR. Evidence-based psychotherapies for children and adolescents. New York, 2003.

¹⁴⁴ Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011.–2017.gadam., 2009, 4.lpp.

¹⁴⁵ Bērnu un ģimeņu lietu ministrijas un Latvijas pašvaldību konsultāciju centra metodoloģiska semināra bāriņtiesu/ pagasttiesu un sociālajiem darbiniekiem. Riska faktoru novērtēšanas kritēriji nelabvēlīgajās ģimenēs. Rīgā 2005. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/riska_fakt_nelabv_gim.pdf 14.lpp. [aplūkots 10.11.21]

¹⁴⁶ Rokasgrāmata bāriņtiesām 1. sējums. Rīga, 2020, 16. lpp.

Augstākā tiesa savā spriedumā atzina (..) *katram bērnam ir neatņemamas tiesības uzaugt ģimenē. Līdz ar to apgabaltiesa pamatoti atzinusi, ka aprūpes tiesības vecākam atņemamas tikai īpašos, ļoti nopietnos gadījumos. Tas ir galējais līdzeklis, ja nav iespējams novērst bērna attīstībai nelabvēlīgus apstākļus, viņam paliekot vecāku aprūpē, un tikai īpašos gadījumos un pastāvot objektīvam iemeslam, vecākiem aprūpes tiesības ir atņemamas (..).*¹⁴⁷

Tomēr gadījumos, kad vecāks ļaunprātīgi izmanto savas tiesības vai nenodrošina bērna aprūpi un uzraudzību, bāriņtiesa aizgādības tiesības pārtrauc. Kādā lietā tiesa secināja, ka nepietiek nodrošināt bērnu ar materiālajām vajadzībām (..) *rūpes par bērnu neaprobežojas tikai ar materiālu vērtību došanu. To, vai vecāks patiesi rūpējas par bērnu, ir jāvērtē kopskatā, proti, jāņem vērā ne tikai tas, vai bērnam ir mājoklis, ēdiens un apģērbs, bet arī, vai bērns tā dzīvesvietā ir pasargāts no fiziskas vai emocionālas vardarbības un vai bērna attīstība nevar būt traucēta (..).* Lietā norādīts, ka sociālais dienests apsekošanas laikā konstatējis, ka dzīvoklis, kurā atradās bērns, ir tīrs un dēlam nodrošināta pietiekama pārtika. Bet bērnam ir veselības traucējumi (astigmātisms, plakanā pēda). Māte neuzskata, ka bērnam ir veselības problēmas, un dzīvoklī bieži atrodas cilvēki alkohola reibumā. Pirmsskolas izglītības iestādi bērns faktiski neapmeklē, māte neapzinās konkrētās situācijas nopietnību un nesaprot, ka šādi dzīves apstākļi nenovēršami ietekmē bērnu.¹⁴⁸

Praksē diemžēl bieži notiek tā, ka, bērns, atrodoties atmosfēra ārpus mājas jūtas labvēlīgākā un drošākā nekā mājās. Ģimene, kas nonākusi grūtībās, nespēj arī atrisināt problēmas.¹⁴⁹ Bērna izņemšana no ģimenes ir galējais līdzeklis. Bērnu var šķirt no ģimenes likumīgi gadījumos, ja: bērna dzīvība, veselība vai attīstība ir nopietni apdraudēta vardarbības dēļ vai ir pamatotas aizdomas par vardarbību pret bērnu, kā arī aprūpes trūkuma vai mājas apstākļu (sociālās vides) dēļ, bērns nopietni apdraud savu veselību vai attīstību, lietojot alkoholu, narkotiskās vai toksiskās vielas, bērns ir izdarījis noziedzīgu nodarījumu,¹⁵⁰ bērns nopietni apdraud savu veselību, lietojot alkoholu vai narkotikas. Vardarbība var izpausties kā fiziska vardarbība – ievainošanā sitot, dedzinot, kniebjot, griežot, metot priekšmetus vai citādi ievainot. Morālā un psiholoģiskā vardarbība – vecāku saskarsmes problēmas ģimenē, konflikti, agresija, kautiņi, manipulācijas savstarpējās attiecībās. Bērna seksuālā izmantošana var būt – ar tiešu fizisko kontaktu, bez tieša

¹⁴⁷ Skatīt sk. Augstākās tiesas 12.11.2012. Spriedums lietā Nr. SKA-870/2012 9. punkts.

¹⁴⁸ Skatīt sk. Administratīvās apgabaltiesas 14.10.2013. Sprieduma lietā Nr. AA43-3306-13.

¹⁴⁹ Lukašinska I. Ielas bērni Latvijā: problēmas un risinājumi. Rīga: Sorosa fonds Latvija. 2002, 15.lpp.

¹⁵⁰ Bērnu tiesību aizsardzības likums. LV likums

fiziskā kontakta, ar fiziskā spēka pielietošanu.¹⁵¹ Neatkarīgi no vecuma vardarbība vienmēr ietekmē bērna attīstības dinamiku.¹⁵²

BTAL 70. panta pirmā daļa¹⁵³ nosaka, ka *“katra bērna tiesību aizsardzības subjektam pienākums ir jebkurā gadījumā sniegt palīdzību bērnam, kuram tā nepieciešama, izvērtējot konkrētā bērna vajadzības un attiecīgās situācijas apstākļus”*. Proti, svarīgi pieminēt, ka BTAL 51.panta trešajā daļā noteikts, *“ka katrai personai ir pienākums ziņot policijai vai citai kompetentai iestādei par vardarbību vai citu pret bērnu vērstu noziedzīgu nodarījumu. Par neziņošanu vainīgās personas saucamas pie likumā noteiktās atbildības”*.

Ārkārtas situācijas gadījumā, kad bērna interesēm draud vardarbība, bērns atrodas veselībai vai dzīvības bīstamībā vai vecāks ļaunprātīgi izmanto savas tiesības, ja bāriņtiesai kļūst zināmi apstākļi, kas norāda uz iespējamu vardarbību pret bērnu, minētā instance, lai aizsargātu bērna tiesiskās intereses, nekavējoties pieņem vienpersonisku lēmumu (turpmāk – VL) par aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam, kurš ļaunprātīgi izmanto savas tiesības. *“(..)Ja bērna dzīves apstākļu pārbaudē atklājas, ka bērns atrodas veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos, bāriņtiesas priekšsēdētājs, bāriņtiesas priekšsēdētāja vietnieks vai bāriņtiesas loceklis vienpersoniski pieņem lēmumu par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem. (..)”*¹⁵⁴ Šī lēmuma izvērtēšana un pieņemšana notiek nekavējoties pēc noteiktas informācijas saņemšanas. No BL 23. panta izriet, ka VL ir pagaidu risinājums, tas ir spēkā līdz bāriņtiesas sēdei, kurā izskata jautājumu par pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošanu. VL pieņem mutvārdos un 24 stundu laikā noformē rakstveida, bet izpilda nekavējoties. Ja vairs nepastāv pamata vai apstākļi, kuru dēļ VL pamata aizgādības tiesības tika pārtrauktas, tās atjaunošana tiesiski ir iespējama. Šāda bāriņtiesas lēmuma mērķis ir noregulēt situāciju tikai līdz lēmumam par aizgādības tiesību atjaunošanu vai atņemšanu. Bāriņtiesa koleģiālā lēmuma pieņemšanā izvērtē aktuālo situāciju un vai vēl pastāv iemesli aizgādības tiesību pārtraukšanai. VL un bāriņtiesas koleģiālais lēmums ir divi patstāvīgi administratīvie akti. Bāriņtiesu lēmums par aizgādības tiesību apturēšanu ir nelabvēlīgs administratīvais akts. Kamēr aizgādības tiesības ir pārtrauktas vienam no vecākiem, par bērnu rūpējas otrais vecāks. Ja tādas

¹⁵¹ Veitnere I., Sebre I., Ķelpe I., Feldmane Rūta. Vardarbība ģimenē. Valsts cilvēktiesību birojs. 1997, 4-6.lpp.

¹⁵² Dimanta R., Majore I., Sebre S., Spruževica I., Žagare I. Kā palīdzēt vardarbībā cietušam bērnam. Rokasgrāmata skolotājiem. Rīga: Sorosa Fonds. 1999-2000, 43.lpp.

¹⁵³ Bērnu tiesību aizsardzības likums. LV likums.

¹⁵⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017.gada 29.decembra. Spriedums lietā SKA-1182/2017

iespējas nepastāv, bāriņtiesa lemj par bērna šķiršanu no ģimenes.¹⁵⁵ Rīgas bāriņtiesas darbības pārskats parāda, ka par pēdējiem 10 gadiem (no 2010.g. līdz 2020.g.) visvairāk VL izdošana notika 2012. gadā – 143 reizes un 2013. gadā – 141 reize. Bet jau 2020. gadā tika izdoti 104 lēmumi, kas norāda uz statistikas uzlabošanos.¹⁵⁶ Bērna viedoklis aizgādības tiesības atņemšanai ir viens no svarīgākajiem faktoriem. Pēc augstākās tiesas ieskata, *“Iemjot par aprūpes tiesību atjaunošanu, noteikti ņemams vērā bērna viedoklis atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei. Ja bērns ir nobrieduša pusaudža vecumā, viņa viedoklim jābūt noteicošajam. Ja tiesa izlemj pretēji bērna viedoklim, tiesai tas īpaši ir jāmotivē”*.¹⁵⁷

Lēmumu pieņemšanai bāriņtiesai nepieciešama samērīguma principa ievērošana. *“Proti, vispirms bāriņtiesai ir jāizvērtē citi saudzējošāki un ģimeniskai videi atbilstošāki risinājumi, bērnam nodrošinot ārpusģimenes aprūpi – audžuģimenē, pie radniekiem vai personām, ar kurām bērnam ir emocionāla saikne, u.tml. Tikai tad, ja šāds ārpusģimenes aprūpes veids konkrētajā gadījumā nav iespējams, bērnam nodrošināma aprūpe aprūpes iestādē”*.¹⁵⁸ Augstākās tiesas administratīvo lietu departamenta sprieduma tēze *“(.)Bāriņtiesai pirms bērnu šķiršanas no ģimenes sākotnēji ir jāizvērtē, vai primāri vecāki var novērst bērnu attīstībai nelabvēlīgos apstākļus, un tikai tad, ja vecāki tos nenovērš un bērnu palikšana ģimenē apdraud bērnu dzīvību un veselību, lemt par bērnu šķiršanu no ģimenes un secīgi par vecāku aizgādības tiesībām(.)”*. Svarīgi arī uzsvērt, ka minētā lietā tiesa atzinusi, ka *“(.)bāriņtiesai pirms bērnu šķiršanas no ģimenes sākotnēji ir jāizvērtē, vai primāri vecāki var novērst bērnu attīstībai nelabvēlīgos apstākļus, un tikai tad, ja vecāki tos nenovērš un bērnu palikšana ģimenē apdraud bērnu dzīvību un veselību, lemt par bērnu šķiršanu no ģimenes un secīgi par vecāku aizgādības tiesībām(.)”*.¹⁵⁹ Pārskats par Latvijas bāriņtiesu darbību 2021. gadā parāda, ka 1170 bērniem, kuru vecākiem pārtrauktas bērna aizgādības tiesības, atjaunotas 480, kas ir 41,2%. Personu skaits, kurām ar tiesas spriedumu atņemtas aizgādības tiesības, ir 703, bet atjaunotas tikai 18, kas ir 2,46 %. Kopumā bērnu skaits, kuru vecākiem ar tiesas spriedumu atņemtas aizgādības tiesības, ir 841.¹⁶⁰ Bērna intereses un tiesiskie apstākļi izvērtējami ļoti rūpīgi gadījumā, kad atbildīgā instance pieņem

¹⁵⁵ Vecāku aizgādības tiesību pārtraukšana Pieejams:

<https://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/gimene/vecaki/vecaku-aizgadibas-tiesibas/vecaku-aizgadibas-tiesibu-partrauksana>. [aplūkots 10.11.21]

¹⁵⁶ Pārskata ziņojums par Rīgas bāriņtiesas darbu 2020.gadā. Pieejams:

<https://www.riga.lv/lv/media/16103/download> [aplūkots 18.11.21]

¹⁵⁷ Skaīt sk. Augstākās tiesas 23.09. 2008. Sprieduma lietā Nr. SKA-457/2008 12. punkts.

¹⁵⁸ Skaīt sk. Spriedums lietā SKA-1182/2017, 2.2. punkts.

¹⁵⁹ Skaīt sk. Spriedums lietā SKA-1182/2017

¹⁶⁰ Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas pārskats par bāriņtiesu darbu 2020. gadā kopsavilkumu. Pieejams:

<https://www.bti.gov.lv/lv/parskatu-par-barintiesu-darbu-2020-gada-kopsavilkums> [aplūkots 10.11.21]

lēmumu par aizgādības tiesību pārtraukšanu, jo tas skar fundamentāli svarīgas tiesības uz ģimeni. Autore uzskata, ka katram cilvēkam ir pienākums pievērst uzmanību ne tikai savai dzīvei, bet citas ģimenes dzīvei arī, jo bērnam nav pietiekami daudz pieredzes, lai saprastu, ka vide, kurā viņš atrodas, nav labvēlīga, turklāt bērnam nepietiek savas autonomijas un savas tiesību zināšanas, lai rīkotos saskaņā ar likumu. Bērna intereses un tiesiskie apstākļi izvērtējami ļoti rūpīgi gadījumā, kad atbildīgā instance pieņem lēmumu par aizgādības tiesību pārtraukšanu, jo tas skar ļoti fundamentāli svarīgas tiesības uz ģimeni.

3.4. Bērna interešu pārkums adopcijas procesā.

Vecāku un bērnu tiesiskās attiecības var rasties ne tikai ar bērnu piedzimšanu bioloģiskajiem vecākiem, bet arī ar adopcijas palīdzību. Adopcija ir tiesisks akts, ar kuru persona pieņem citas personas bērnu par savu.¹⁶¹ Adopcijas rezultātā visas tiesības un pienākumi uz mūžu ir pārņemti no bioloģiskajiem vecākiem uz adoptētāju. Tas ir process, ar kura palīdzību bērns var iekļauties jaunā ģimenē un jaunos labvēlīgākos apstākļos.

Latvijā adopcijas tiesiskus pamatus reglamentē CL, precīzāk sakot, “Ģimenes tiesības”, bet kārtību nosaka Ministru Kabineta noteikumi – Adopcijas kārtība. BTAL 31. pantā¹⁶² noteikts, ka adopcija tiek atbalstīta, lai bērna attīstībai nodrošinātu ģimenisku vidi. Adopcijas galvenais uzdevums ir “*nodrošināt adoptējamiem bērniem audzināšanu ģimenē, stabilu un harmonisku dzīves vidi*”.¹⁶³ Gadījumā, kad bērns paliek bez vecāku gādības, pastāv adopcija. Pēc autores uzskata, tas ir labākais variants no visiem aprūpes veidiem, ja bērnam vairs nepastāv iespēja atgriezties pie saviem bioloģiskajiem vecākiem. Ar adopcijas palīdzību ir iespēja dot bērnam nepieciešamo ģimenisko vidi un nodrošināt bērnam labāko interešu izpildi. “*Nevienas citas intereses, ne ekonomiskās, politiskās, valsts drošības vai adoptētāju intereses, nav uzskatāmas par svarīgākām vai līdzvērtīgām bērna interesēm*” kā adopcija.¹⁶⁴ Īpaši tas ir svarīgi gadījumos, kad bērns ir mazgadīgs. Bērni, kuriem ir miruši vecāki vai ar tiesas spriedumu ir atņemtas aizgādības tiesības, vai arī vecāki devuši piekrišanu bērna adopcijai, uzskatāmi par adoptējamiem.

¹⁶¹ Juridiski terminoloģiskā, skaidrojošā vārdnīca. Trešais papildinātais izdevums. Rīga, 2021

¹⁶² Bērnu tiesību aizsardzības likums. LV likums.

¹⁶³ Adopcijas kārtība.. MK noteikumi Nr. 667. Pieņemts 30.10.2018. Pieejams <https://likumi.lv/ta/id/302796-adopcijas-kartiba> [aplūkots 08.11.21]

¹⁶⁴ Konceptija par adopcijas un ārpusģimenes aprūpes sistēmu pilnveidošanu. Rīga, 2014,4.lpp.

CL 162. pants nosaka bērna adopcijas mērķus un intereses. Ja pirms adopcijas bērns atradās adoptētāja aprūpē un šajā laikā starp adoptētāju un adoptējamo izveidojās “saikne”, kas rezultātā radīja patiesas ģimeniskas attiecības, rodas iespēja veikt adopciju. CL 173. pants nosaka, ka adoptētais bērns iegūst laulībā dzimuša bērna tiesisko stāvokli, kas aptver gan personiskās, gan mantiskās attiecības, no tā izriet, ka bārenim parādās otrā iespēja uz jaunu dzīvi. Kādā lietā tiesas komentārs (..) *potenciālajiem adoptētājiem bērns tiek nodots tikai aprūpē un uzraudzībā, un šīm personām likums nepiešķir bērna tiesību un interešu pārstāvības tiesības(..)*¹⁶⁵, audžuģimene nav bērna juridiskie pārstāvji, tās ir personas, kurām bērns nodots uzraudzībā uz laiku. Eiropas Konvencijas par bērnu adopciju 8.pants paredz, ka “kompetentā iestāde nedrīkst nodibināt adopciju, ja tā nav pārliecināta, ka adopcija atbilst bērna interesēm”¹⁶⁶, tātad kompetentā iestāde nedrīkst nodibināt adopciju pirms pienācīgas informācijas ievākšanas par adoptētāju. Autore secina, ka pirmsadopcijas process nevar būt pārāk sarežģīts, jo valsts uzdevums ir atbalstīt un stimulēt adoptētājus, sekmēt adopciju skaita palielināšanos nevis otrādi. Par pēdējiem desmit gadiem statistika parāda adopciju samazināšanos: 2010. gadā tika adoptēti 99 bērni, bet 2020. gadā jau tikai 57.¹⁶⁷ Pētījumi liecina, ka ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaita samazināšanās varētu būt saistāma ar kopējā iedzīvotāju skaita samazināšanos valstī.¹⁶⁸

Bāriņtiesas pienākums ir uzraudzīt, vai aizbildnis aizsargā bērna tiesības, pārvalda ar viņu saistīto mantu godprātīgi un vai aizbildnis gādā par sava aizbilstamā audzināšanu līdzīgi savam bērnam.¹⁶⁹ BL 34. panta trešā daļa paredz “Adoptētāja dzīvesvietas bāriņtiesa divus gadus pēc adopcijas apstiprināšanas uzrauga bērna aprūpi ģimenē”. Tiesību norma vērs uzmanību, ka ģimene būs uzraudzīta vēl noteiktu laiku pēc apstiprinātas adopcijas. CL 163. panta ceturtajā daļā ir uzskaitīts, kādas personas nevar būt adoptētāji. Tās ir šādas personas: kuras sodītas par tīšiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību, kuras atceltas no aizbildņa pienākumu pildīšanas to nekārtīgas pildīšanas dēļ, kurām atņemts audžuģimenes vai viesģimenes statuss, kurām ar tiesas spriedumu atņemtas aizgādības tiesības. Saskaņā ar Adopcijas noteikumu 19. punktu bāriņtiesa sešus mēnešus veic adoptētāju ģimenes izpēti, izvērtē adoptētāja un bērna attiecības, adoptētāja mājokļa un saimniecības īpatnības, materiālo stāvokli, adoptētāja spēju komunicēt un izmantotās audžu metodes, ir svarīgi, kā norit adopcijas process. Šobrīd

¹⁶⁵ Augstākās tiesas 08.11.2018 Spriedums lietā SKA-885/2018

¹⁶⁶ Eiropas Konvencija par bērnu adopciju. Starptautisks līgums. Pieņemts: 24.04.1967 Pievienošanās: 13.07.2000

¹⁶⁷ Pārskata ziņojums par Rīgas bāriņtiesas darbu 2020.gadā, 8.lpp.

¹⁶⁸ Latvijas Republikas Saeima. Bērnu ārpusģimenes aprūpe un adopcija Latvijā. Apskats 2020. gada novembris.

¹⁶⁹ Bāriņtiesu likums 31.pants

adoptētājiem nepieciešama obligāta speciālās apmācību programmas apguve. Apmācības dod iespēju efektīvāk izvērtēt adoptētāju gatavību tiesiskai adopcijai, bērna veselības aprūpi un citus bērnam un ģimenei kopumā svarīgos jautājumus, kā arī sagatavo iespējamajām grūtībām, ar ko var sastapties topošais aizgādnis. Pēc sekmīgas programmas apguves persona saņem apliecību, kuru nepieciešams iesniegt bāriņtiesā.

Bāriņtiesai, lai nodrošinātu bērna intereses, svarīgi novērtēt adopcijas motivāciju, vai adoptētājs ar adopciju vēlas palīdzēt bērnam, vai ir izveidojusies “saikne” un vai viņš gatavs uzņemties atbildību.¹⁷⁰ Adopcijas process notiek trijos etapos: pirmām kārtām, nepieciešams iegūt adoptētāju statusu, tam nepieciešams iesniegt personas dzīvesvietas piederošajā bāriņtiesā pieteikumu ar privātas informācijas saturu. Ja informācijas pārbaudes laikā nav konstatēti jebkādi ierobežojumi, adoptētājam ir tiesības uz bērna pirmsadopcijas aprūpi un uzraudzību. Pirmsadopcijas aprūpes procesā bāriņtiesa apseko ģimeni un pieņem lēmumu, vai adopcija ir bērna interesēs. Tālāk notiek pēdējais etaps – prasības iesniegšana tiesā par adopcijas apstiprināšanu.¹⁷¹ Adoptētājam ir tiesības saņemt pabalstus un psiholoģisko atbalstu.

¹⁷⁰ Valsts Bērnu Tiesību aizsardzības Inspekcija. Rokasgrāmata bāriņtiesām 1. sējums. Rīga, 2020, 105.lpp.

¹⁷¹ Adopcijas procesa gaita. Soli pa solim. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/283655-adopcijas-procesa-gaita-soli-pa-solim-ii-2016> [aplūkots 22.11.21]

4. BĀRIŅTIESAS FUNKCIJAS NORMATĪVAJOS AKTOS UN TIESISKA REALITĀTE, NODROŠINOT BĒRNU TIESĪBAS UZAUGT ĢIMENĒ

Pētījuma autore darba gaitā konstatēja, ka pastāv liela atšķirība starp likumu interpretāciju un tiesisko realitāti no bāriņtiesu puses. Bieži bāriņtiesas darbinieki lēmumu pieņemšanas brīdī vadās pēc emocijām, nevis pēc likuma normām, kas rezultātā var novest pie materiālā un morālā kaitējuma kā bērnam, tā arī viņa vecākiem, kā notika arī šajā lietas gadījumā:¹⁷² Rīgas bāriņtiesa pieņēma lēmumu atņemt vecākiem bērna aprūpes tiesības. Lēmuma pamats – ģimenes dzīvesvietā nav piemēroti apstākļi bērna aprūpei: netīrība mājā, izteikta smaka, dzīvoklis ir piekrauts ar mantām, bērna vecāki lieto alkoholiskos dzērienus, bērnam ir problēmas ar izglītošanos skolā. Ģimenei piešķirts trūcīgas ģimenes statuss. Lēmuma pieņemšanas brīdī bērnam bija gandrīz 14 gadi, šādā vecumā bērns var izprast situāciju, un viņš pauda viedokli, ka nevēlas dzīvot ārpusģimenes aprūpes iestādē un ģimenē viņš jūtas labi. Bērns ļoti pārdzīvoja to, ka viņam jādzīvo šķirti no ģimenes. *“Bērns norādījis, ka vecāki par viņu rūpējas labi, viņš saņem visu nepieciešamo, vēlas palikt ģimenē, bet gadījumā, ja vecāki viņu ievietos aprūpes institūcijā, tad izdarīs pašnāvību.”* No lietas pierādījumiem tiesa nesaskatīja, ka minētie dzīves apstākļi bija bīstami bērna veselībai vai dzīvībai. Proti, iestāžu amatpersonas konstatēja netīrību, un nekārtību nav uzskatījušas par nepieciešamību nekavējoties pieņemt VL par aprūpes tiesību atņemšanu un bērna izņemšanu no ģimenes. Lietā nav pierādījumu, piem., fotoattēlu, sarunu protokolu vai citu dokumentu. Sociālā dienesta darbiniece ir regulāri tikusies ar pieteicējiem un nav fiksējusi, ka pieteicējiem būtu netīras drēbes.

Vecāki sadarbojušies ar Sociālo dienestu, tika ārstēti no atkarības problēmas, iztīrīja dzīvokli, taisīja remontu, bērns sāka cītīgi mācīties, pieaicināts psihologs problēmas atrisināšanai. Psihologa atzinums neliecina par kritisku situāciju ģimenē, izpētē iegūtie dati rāda, ka bērns krīzes centrā jūtās nelaimīgs, vientuļš, vidi uztvēra nelabvēlīgi. Tiesa ņēma vērā, ka bērns ir izteicis vēlmi dzīvot tikai ģimenē. Laikā, kad bērns bija ievietots Krīzes centrā, viņš regulāri apmeklējis un uzturējies pie vecākiem viņu dzīvesvietā, kā arī patvaļīgi atstājis krīzes centru pa logu, izmantojot palagus. Nav pierādījumu, ka vecāki slikti izturējās pret savu bērnu.

Pēc bērna atgriešanās ģimenē vecāki konstatēja izmaiņas bērna uzvedībā un nodrošināja psihologu konsultāciju. Psihologs atzinis, ka pēkšņā izņemšana no ģimenes pretēji viņa gribai

¹⁷² Skatīt Sk. Administratīvās apgabaltiesas 28.06. 2013 spriedums lieta Nr.A420292013

radīja milzīgu psihisku iespaidu un „*visdrīzāk interpretējama kā emocionāla trauma bērnam*”. Turklāt bērna attiecības ar ģimenes locekļiem ir emocionāli tuvas, viņš jūtas mīlēts un aprūpēts. Bāriņtiesas darbinieku rīcības rezultātā bērns ir cietis morāli un psiholoģiski. Bērns sācis daudz slimot, kā rezultātā mācībās kļuvis nesekmīgs, jo lielāko daļu laika bija šķirts no mājām, palicis uz otro gadu, nācās mainīt skolu (klasesbiedri sākuši viņu apsaukt par “detdomovecu”). Tiesa nosprieda atcelt lēmumu par bērna izņemšanu no ģimenes.

Vērtējot spriedumu, autore secina, ka bāriņtiesa lēmumu pieņēma neobjektīvi, kā rezultātā cietis bērns. Ģimene ir bijusi trūcīga, tomēr bērns ir bijis aprūpēts un pastāvēja stipra saikne ar vecākiem, kā arī no vecāku puses pastāvēja vēlme mainīt situāciju, līdz ar to viņi sadarbojās ar sociālo dienestu un aktīvi mainīja dzīves stilu. Aizsargājot bērnu no vardarbības, tika pārkāptas bērna intereses uzaugt ģimenē, papildus nodarot morālu kaitējumu viņam.

4.1. Bāriņtiesas rīcībā un tiesības uz ģimeni

No lietas materiāliem izriet: bāriņtiesas pārstāvis pieņēma VL ar kuru nolēma pārtraukt vecākiem dzimušās meitas aizgādības tiesības un nogādāt meitu Krīzes centra, jo radušas pamatotas aizdomas par vardarbību pret bērnu, kas var apdraudēt viņas veselību un dzīvību.¹⁷³

Meitene auklītes pavadībā atvesta no bērnudārza uz bērnu slimnīcu. Pēc tualetes apmeklējuma meitenei tika konstatēti asiņaini izdalījumi no dzimumorgāniem. Ginekologa konsultācijā konstatētas nevis vardarbības pazīmes, bet pampēra berzēšana, nieze dzimumorgānu rajonā, netika konstatēti asiņaini izdalījumi no meitenes dzimumorgāniem.

Ņemot vērā BL 23. panta¹⁷⁴ noteikumus, lai pieņemtu VL, bāriņtiesas amatpersonai ir nepieciešams konstatēt faktus, kas viennozīmīgi un nepārprotami liecina par to, ka bērns atrodas veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos. Pieņemot lēmumu, kas skar bērna pamattiesības un labākās intereses uzaugt ģimenē, bāriņtiesas loceklim vajadzēja vispusīgi izvērtēt situāciju, pieprasīt eksperta atzinumus, pieprasīt svarīgu informāciju no neatliekamās medicīniskās palīdzības dienesta. Turklāt bāriņtiesas pārstāvis, pieņemot lēmumu par bērna izņemšanu no ģimenes, neņēma vērā faktu, ka vecmāmiņa rakstiski izteica piekrišanu pārņemt bērnu savā aprūpē un aizbildniecībā. Šajā situācijā autore grib īpaši pievērst uzmanību, ka minētajā VL nav skaidri norādīts ne tikai, par kādu vardarbību tiek runāts, bet arī no kura vecāka, pēc viņa ieskata,

¹⁷³ Skatīt Sk. Administratīvās apgabaltiesas 10. 07. 2020. Spriedums lietā Nr.A420209419

¹⁷⁴ Bāriņtiesu likums. LV likums.

izpaušies vardarbība. Bāriņtiesas pārstāve, pieņemot VL, pamatojās tikai uz slimnīcas sniegto izziņu un izrakstu epikrīzi. Dokumentos ir pieminēta tikai “iespējama vardarbība pret bērnu”, taču nav norādīts, ka kāds no medicīnas darbiniekiem būtu konstatējis asiņainus izdalījumus no dzimumorgāniem.

Analizējot izrakstu epikrīzi, ir secināms, ka aizdomas par vardarbību izteica bērna pirmsskolas iestādes auklīte, kas nav ārsts un neveica bērna detalizētu apskati. No lietas materiāliem izriet, ka pirmsskolas izglītības iestādes darbinieka rīcības dēļ bērnam radušās problēmas ar ādu, jo netika savlaicīgi nomainītas autiņbiksītes un bērns tika saģērbts neatbilstoši laika apstākļiem. Novērtējot lietā esošos pierādījumus, tiesa atzina – tā kā slimnīcas elektroniskajās vēstulēs un izrakstu epikrīzē tika norādīts par iespējamo vardarbību pret bērnu, bāriņtiesai bija pietiekams pamats, lai nekavējoties šķirtu bērnu no ģimenes. Vecāki nepiekrita ar VL un vērsās Administratīvajā rajona tiesā, lūdzot pārsūdzēto lēmumu atzīt par prettiesisku.

“Tiesa atzina, ka bāriņtiesas pārstāve, pieņemot vienpersonisku lēmumu, ir izvērtējusi iespējas novērst iespējamo apdraudējumu ar saudzējošākiem līdzekļiem. Bērna vecvecāki nevarēja uzņemties bērna aprūpi sava vecuma dēļ. Izskatāmajā gadījumā arī nebija piemērojama pagaidu aizsardzība pret vardarbību, jo nebija identificēts iespējamais varmāka. Tādēļ, nerodot iespēju bērnu nogādāt citas bērnam tuvas personas īslaicīgā aprūpē drošos apstākļos, bāriņtiesas pārstāve pamatoti lēma par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem un bērna nogādāšanu drošā vidē – krīzes centrā”.

Par Administratīvās rajona tiesas spriedumu bērna vecāki pieņēma lēmumu par apelācijas sūdzību. Administratīvā apgabaltiesa, novērtējot lietas faktiskos apstākļus un iegūtos pierādījumus, konstatē, ka bāriņtiesas pārstāve, pieņemot VL, savas kompetences ietvaros nekavējoties nav veikusi nepieciešamās pārbaudes, tādējādi pieņemot pārsteidzīgu lēmumu.

Kļūdas kas tika konstatētas lietas gaitā:

1. Pieņemot VL, nav ņemts vērā fakts, ka apmēram 2–3 nedēļas pirms bērna nonākšanas slimnīcā bērnam konstatēts akūts vulvīts.
2. Bāriņtiesas pārstāvis, kas pieņēma VL, apstiprināja, ka pirms lēmuma pieņemšanas nesazinājās ar pirmsskolas izglītības iestādes darbiniekiem.
3. Bāriņtiesas pārstāvis nepieprasīja informāciju no neatliekamās medicīniskās palīdzības dienesta un bērna ģimenes ārsta.
4. Bāriņtiesas pārstāvis nevērsās pie slimnīcas ārstiem, kas izmeklēja bērnu.

5. No bērnodārza darbinieka nav saņemti paskaidrojumi par konkrēto situāciju. Proti, nav noskaidroti pirmsskolas izglītības iestādes novērojumi par bērna fizisko un emocionālo stāvokli un veselības problēmām. Bāriņtiesa ar pirmsskolas izglītības iestādes auklīti nesazinājās ne vien pirms VL pieņemšanas, bet arī visā lietas izskatīšanas laikā.

6. Bāriņtiesas pārstāve tiesas sēdē apstiprināja, ka nav sazinājusies ar ginekoloģi, kas apskatīja bērnu pirms VL pieņemšanas.

7. Bāriņtiesas pārstāvis pirms VL pieņemšanas neizvērtēja visas iespējas, kādas paredzētas tiesību normās bērna ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanā, pirms tika pieņemts lēmums par bērna ievietošanu krīzes centrā, ar to pārkāpjot Samērīguma principu.

8. Bāriņtiesa nenoskaidroja no kura vecāka varētu izrietēt vardarbība. Neskatoties uz to, ka mātei un bērnam ir bijusi redzama silta saikne, tika nolemts nošķirt bērnu arī no mātes, nevērtējot citus situācijas risinājumus, piemēram, bērnu kopā ar māti ievietot krīzes centrā, kur tāpat kā slimnīcā bērns un māte būtu iestādes darbinieku pastāvīgā uzraudzībā.

Apelācija nolēma atzīt par prettiesisku Rīgas bāriņtiesas VL. Augstākās tiesas Senāts atteicās ierosināt kasācijas tiesvedību sakarā ar Rīgas bāriņtiesas kasācijas sūdzību par Administratīvās apgabaltiesas spriedumu.

Analizējot lietas materiālus, autore secina, ka varēja izvairīties no kļūdām, kas radās šajā lietā, ja bāriņtiesas pārstāvim būtu nepieciešamā izglītība un zināšanas, kā rīkoties tiesiski. Bērns tika izņemts no ģimenes bērna svarīgākajā vecumā – līdz trim gadiem, šajā vecumposmā bērns ir īpaši jutīgs un viņam vajadzīga aizsardzības sajūta.

4.2. Bāriņtiesu atbildība par savu rīcību

Satversmes 92. pantā¹⁷⁵ trešajā teikumā ir nostiprināts valsts atbildības mehānisms par kaitējumu, kas radies cilvēktiesību aizskaršanas gadījumā. Aizskartajai personai ir tiesības atsaukties uz šo normu, ja citos tiesību aktos nav nostiprināts cits tiesību aizsardzības mehānisms. Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums *“nodrošina privātpersonai Satversmē un Administratīvā procesa likumā noteiktās tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu par mantisko zaudējumu vai nemantisko kaitējumu, kas tai nodarīts ar valsts pārvaldes iestādes*

¹⁷⁵ LR Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922.

prettiesisku administratīvo aktu vai prettiesisku faktisko rīcību".¹⁷⁶ Valsts pārvaldes iekārtas likuma 1. panta 6. punkts paskaidro, ka pastarpinātā pārvalde ir atvasinātu publisku personu iestādes un amatpersonas.¹⁷⁷ No minētā var secināt, ka bāriņtiesa ir pašvaldības pastarpinātā valsts pārvaldes iestāde. APL 92. pants¹⁷⁸ nosaka tiesības uz atlīdzinājumu *"Ikviens ir tiesīgs prasīt atbilstīgu atlīdzinājumu par mantiskajiem zaudējumiem vai personisko kaitējumu, arī morālo kaitējumu, kas viņam nodarīts ar administratīvo aktu vai iestādes faktisko rīcību"*.¹⁷⁹ Latvijas Republika ir atbildīga par iestādes darbību, jo iestāde pārstāv valsts intereses nodoto uzdevumu ietvaros. Līdz ar to par nodarīto kaitējumu atbild pašvaldība ar saviem budžeta līdzekļiem. Pašvaldība atlīdzina zaudējumus gadījumā, kad bāriņtiesa pieļauj aizbildņu nelikumīgu darbību un nolaidību, bet aizbildņi nespēj atlīdzināt aizbilstamajam nodarītos zaudējumus.

CL paredz atbildību bāriņtiesu locekļiem, ja bāriņtiesa tīši aizskārusi aizbilstamā intereses.¹⁸⁰ *"Atbilstīgs atlīdzinājums nav saprotams tādā nozīmē kā "pilnīgs", "pilnā apmērā", bet gan – "samērīgs", "taisnīgs"."*¹⁸¹. Proti, zaudējumi var arī nebūt pilnībā atlīdzināti, bet, piemēram, tikai daļēji.

Rīgas Administratīvā apgabaltiesa 2021. gada 1. decembra skatīja lietu Nr. A420258520, pamatojoties uz pieteikumu par pienākuma uzlikšanu Rīgas domei izdot labvēlīgu administratīvo aktu par nemantiskā kaitējuma atlīdzinājumu 5000 eiro piešķiršanu. Rīgas bāriņtiesa ar 2019. gada 19.marta lēmumu nolēma neatjaunot pieteicējam aizgādības tiesības un celt prasību tiesā par bērna aizgādības tiesību atņemšanu pieteicējam.

2019. gada 17. decembrī Administratīvā apgabaltiesa apmierināja pieteikumu un uzlika par pienākumu bāriņtiesai pēc sprieduma stāšanās spēkā atjaunot bērna aizgādības tiesības. Rīgas dome prasījumu par nemantiskā kaitējuma atlīdzinājumu noraidīja. Šajā lietā aizgādības tiesības tika atņemtas tēvam, kurš maksā uzturlīdzekļus, viņš, lai uzturētu kontaktu ar bērnu, nopirka viņam telefonu un regulāri zvanīja. Process ilga vienu gadu, šajā laikā liela stresa dēļ pieteicējs nevarēja

¹⁷⁶ Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums LV likums. Pieņemts 06.06.2002. <https://likumi.lv/ta/id/110746-valsts-parvaldes-iestazu-nodarito-zaudejumu-atlidzinanas-likums> [aplūkots 08.12.21]

¹⁷⁷ Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums LV likums. Pieņemts 06.06.2002. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/110746-valsts-parvaldes-iestazu-nodarito-zaudejumu-atlidzinanas-likums> [aplūkots 08.12.21]

¹⁷⁸ Administratīvā procesa likums LV likums. Pieņemts: 25.10.2001. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/55567-administrativa-procesa-likums> [aplūkots 08.12.21]

¹⁷⁹ Administratīvā procesa likums LV likums. Pieņemts: 25.10.2001. [aplūkots 08.12.21]

¹⁸⁰ Civillikums. LV likums. 338.pants.

¹⁸¹ Autoru kolektīvs Dr. iur. J. Briedes zinātniskajā redakcija. Administratīva procesa komentāri A un B daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 916.lpp.

pilnvērtīgi strādāt. *“Apgabaltiesa uzskatīja, ka neērtības, kas rodas tā iemesla dēļ, ka prettiesisks lēmums ir jāpārsūdz tiesā, pašas par sevi nerada morālu kaitējumu”*.¹⁸²

Šajā lietā apgabaltiesa rezumējumā atzina, ka pieteicējam ir piešķirts atlīdzinājums – iestādes rakstveida atvainošanās un noraidīja pieteikumu daļu par nemantiskā kaitējuma atlīdzinājumu piešķiršanu. Autore secina, ka šis spriedums, iespējams, liecina par valsts pārvaldes principa ievērošanu. Valsts pārvalde darbojas sabiedrības interesēs, un *“sabiedrības interesēm pieder arī samērīga privātpersonas tiesību un tiesisko interešu ievērošana”*.¹⁸³ Par prettiesiskiem lēmumiem vai rīcību, ko veic bāriņtiesas amatpersona, var tikt ierosināta disciplinārlieta, un par iespējamajiem pārkāpumiem ir disciplinārbildība līdz atstādināšanai no amata.¹⁸⁴

¹⁸² Administratīvās apgabaltiesas 01.12. 2021. spriedums lietā Nr. A420258520 12.punkts

¹⁸³ Valsts pārvaldes iekārtas likums 10.pants.

¹⁸⁴ Bāriņtiesu likums 13.pants

KOPSAVILKUMS

Pētījuma darba gaitā autore nonākusi pie šādiem secinājumiem:

1. Krievijas impērijā izveidotās bāriņtiesas tika pārņemtas Latvijas Republikā starpkaru laikā un atjaunotas līdz ar valsts neatkarības atjaunošanu. Sakot no 17. gadsimta bāreņu intereses aizsargāja īpašas aizbildnības iestādes, laukos tās bija pagasttiesas, bet pilsētās – bāriņtiesas. Bāriņtiesu galvenās funkcijas vēsturiski ir bijušas nodrošināt bez vecākiem palikušo bērnu aizbildniecību, aizbildņu pastāvīga kontrole un rūpes par nepilngadīgo mantu.

2. 1940. gadā pēc Latvijas okupācijas un pievienošanas Padomju Savienībai bāriņtiesu darbība tika pārtraukta. Latvijas tiesību sistēmu nomainīja padomju likumi un kodeksi Bāriņtiesu funkcijas pildīja tautas tiesas un padomju izpildkomitejas. Pēc Latvijas Republikas neatkarības atgūšanas 1993. gadā atjaunoja Civillikumu, kura pirmajā daļā «Ģimenes tiesības» bāriņtiesas un pagasttiesas noteiktas par aizbildnības un aizgādības iestādēm. Līdz šim brīdim bāriņtiesu darbību regulē gan nacionālās tiesību normas, gan Eiropas Savienības tiesības un Latvijai saistoši starptautiskie līgumi.

3. Bērna labāko interešu princips izriet no Bērnu tiesību konvencijas. Kas tika pieņemta ANO Ģenerālajā asamblejā 1989. gadā 20. novembrī. Šis princips ir samērā jauns, un to var interpretēt ļoti dažādi. Katrs cilvēks, kas veic darbības bērnu tiesību aizsardzības jomā, šo principu var izprast pavisam savādāk, tādēļ rodas kolīzija starp bērnu interesēm uzaugt ģimenē un taisnīgiem risinājumiem, kas aizsargā bērnu no vardarbības.

4. Tiesību normas regulē vecāku un bērnu pienākumus. Vecākiem nepieciešams sagatavot bērnu patstāvīgai dzīvei sabiedrībā, pēc iespējas respektēt viņa individualitāti. Bērnu pienākums – jāizturas ar cieņu pret saviem vecākiem.

5. Bērnu vajadzības ir svarīgākas par pieaugušo interesēm un tiesībām. Vecākiem pārtrauc bērnu aprūpes tiesības, izņemot bērnu no ģimenes, tādus gadījumos, kad tas ir nepieciešams, lai aizsargātu bērnu intereses no vecāku vardarbības. Bērns tiek atdots bioloģiskajiem vecākiem tikai tad, ja viņi ir novērsuši problēmas cēloni.

6. Katra cilvēka dzīves skola sākas ģimenē, un ģimenei ir svarīgākā loma bērna dzīves pieredzes iegūšanā. Ģimene ir sabiedrības pamatsūniņa, kas turpina pastāvēt arī tās sadalīšanās gadījumā. Tieši ģimenē bērns apgūst zināšanu pamatus par apkārtējo pasauli un pārņem vecāku kultūras un izglītības potenciālu. Ģimene var būt gan spēcīga indivīda psiholoģiskā atbalsta faktors,

gan arī psiholoģiskas traumas avots, un nelabvēlīga ģimene slēpj sevī risku sabojāt mazā cilvēka nākotni un radīt neatgriezenisku kaitējumu, no kura viņš nespēs atbrīvoties visas savas dzīves gaitā.

7. Bērna labākās intereses ir uzaugt ģimenē. Kad bērns izņemts no bioloģiskās ģimenes, pastāv adopcijas iespējas. Adopcija ir bez vecāku gādības palikušo bērnu pieņemšana citā ģimenē. Tas ir tiesisks akts, kas dod iespēju nodrošināt ģimenisku vidi. Adopcijas uzdevums ir nodrošināt bērniem audzināšanu ģimenē un nodrošināt pilnvērtīgas vecāku un bērnu attiecības.

8. Prakse parāda, ka bieži bāriņtiesas amatpersonas, pieņemot lēmumu, rupji pārkāpj bērna labākās intereses, likumu un tiesību principus. Statistika parāda, ka apmēram puse no lēmumiem ir pārsūdzēti tiesā, kas atspoguļo, ka starp normatīvajiem tiesību aktiem un praksi pastāv neatbilstība. Situācijas uzlabošanai varētu būt risinājums, lai bāriņtiesā, kura nepieder pie tiesu varas sistēmas, strādātu darbinieki ar juridisko izglītību. Ar šādu praktisko pieeju praksē varētu izvairīties no kļūdām, cilvēktiesību pārkāpumiem.

9. LR Tiesībsargs, VBTAI, ANO Bērnu tiesību komiteja un citas institūcijas pastāvīgi strādā, lai uzlabotu bērnu tiesību aizsardzību, izstrādā metodiskus norādījumus, ieteikumus, rokasgrāmatas utt., bet tas neuzlabo situāciju ar lēmumu pārsūdzēšanu tiesā.

10. Statistika liecina, ka apmēram puse no lēmumiem, kuri pieņemti bāriņtiesā, ir pārsūdzēti tiesā. Tas liecina par to, ka bāriņtiesas darbiniekiem trūkst nepieciešamās izglītības un kvalifikācijas tiesību jomā. Autore uzskata, lai spētu efektīvāk veikt darbu, kas var skart bērnu tiesības, bāriņtiesu darbiniekiem nepieciešama juridiskā izglītība..

11. Bāriņtiesu amatpersonas par pretiesiskiem lēmumiem var tikt sodītas ar rājienu vai atstādināšanu no amata, bet pētot prakses materiālus, var secināt, ka pārsvarā vispār netiek sodītas. Šī nesodāmība var novest pie amatpersonu bezatbildīgas attieksmes pret savu darbu. Autore uzskata, ka nepieciešams pārskatīt bāriņtiesas atbildību, lai varētu nodrošināt atbildīgāku darbinieku pieeju, pieņemot lēmumus.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Izmantotā literatūra

1. Administratīva procesa komentāri A un B daļa J. Briedes zinātniskajā redakcijā.. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013.
2. Bukovskis V. Civilprocesa mācības grāmata Rīga: autora izdevums, 1933.
3. Būmanis A., Ēlers H., Lauva J. Civillikumi Vietējo likumu kopojuma III daļa. Tulkojums ar pārgrozījumiem, kas izsludināti līdz 1935.gada 1.janvārim ar dažiem paskaidrojumiem. Rīgā, 1935. Pieejams: <http://gramatas.lndb.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pp|issue:642151|page:1> [aplūkots 21.10.2021]
4. Ceļmane L. Bērna labāko interešu princips un tā piemērošana praksē. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/270809-berna-labako-interesu-principis-un-ta-piemerosana-prakse/> [aplūkots 07.11.21]
5. Dimanta R., Majore I., Sebre S., Spruževica I., Žagare I. Kā palīdzēt vardarbībā cietušam bērnam. Rokasgrāmata skolotājiem. Rīga: Sorosa Fonds. 1999-2000.
6. Jundzis T. 2010 Juridiska koledža zinātniskie raksti. Rīga: Juridiskā koledža, 2010.
7. Jumakova A. Promocijas darbs. Bērna tiesību uz identitāti ģenēze Latvijā un to apdraudējums adoptācijas tiesiskā regulējuma kontekstā. Rīga: Latvijas Universitāte, 2019., 99.lpp.
8. Latvijas Republikas Satversmei – 95. Latvijas Universitātes 75.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017.
9. Lukašinska I. Ielas bērni Latvijā: problēmas un risinājumi. Rīga: Sorosa fonds Latvija. 2002.
10. Mazūre - Vucāne M. Pagasttiesa Latvijā. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019.
11. Mazūre - Vucāne M. Bāriņtiesa: vai vecās pagasttiesas pinekļos. Jurista Vārds, 2015, Nr.18 Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/266557-barintiesa-vai-vecas-pagasttiesas-pineklos/> [aplūkots 26.10.2021]
12. Mazūre - Vucāne M. Vecāku varas atņemšana – svarīga pagasttiesas funkcija bērna tiesību aizsardzības nodrošināšanai. Pieejams: https://www.journaloftheuniversityoflatvia.law.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/journaloftheuniversityoflatvia.law/No4/M_Vucane.pdf [aplūkots 21.10.2021]

13. Osipova S. Pētījums “Latvijas notariāta funkcijas un tā sniegtās juridiskās palīdzības pieejamība, to invertējums” Rīga: Latvijas Universitāte, 2008. Pieejams: <http://petijumi.mk.gov.lv/node/2039> [aplūkots 21.10.2021]
14. Sinaiskis V. Civillikums 1938. Pieejams: <http://gramatas.lndb.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pplissue:642723|article:DIVL951> [aplūkots 21.10.2021]
15. Vēbers J. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri Ģimenes tiesības. Rīga, 2000., 58.lpp.
16. Vorobjovs A. Psiholoģijas pamati. Rīga: Mācību apgāds, 1996.
17. Veitnere I., Sebre I., Ķelpe I., Feldmane Rūta. Vardarbība ģimenē. Valsts cilvēktiesību birojs. 1997.
18. Zin. Vad. prof. Balodis R., Zina. Redkol.: prof. Endziņš A., prof. Apsītis R., akad. Jundzis T. Latvijas Republikas Satversmes Komentāri VIII nodaļa 2011.
19. Alston P. The Best Interests of the Child. Towards a synthesis of children’s rights and cultural values. UNICEF, 1996.
20. Degtyarev S. Polyakova L. Orphan Courts in the System of State Institutions of the Russian Empire of the end of the XVIII – 60 s. of the XIX centuries: Personal Composition, Competence, Rights and Duties of Guardians. Pieejams: <http://oaji.net/articles/2019/7-1552936802.pdf> [aplūkots 21.10.2021]
21. Dolgin J. Why Has the Best Interest Standard Survived?: The Historic and Social Context, 1996. Pieejams: https://scholarlycommons.law.hofstra.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1424&context=faculty_scholarship [aplūkots 07.11.21]
22. Erikson E. Identity Youth and Crisis. New York :W.W. Norton & Company, 1968.
23. Freeman M. International Journal of Law, Policy and Ou Family Nr.11. 1997. 361.
24. Hammarberg T. The Principle of the Best Interests of the Child – whai it means and whats it demans from adults, Council of Europe. 2008, p.2. Pieejams: <https://rm.coe.int/16806da95d> [aplūkots 06.11.21]
25. Kazdin AE, Wiesz JR. Evidence-based psychotherapies for children and adolescents. New York, 2003.
26. Llorens J.S. The best interests of the child – A dialogue between theory and practice. Council of Europe, 2016. P. 15 The best interests of the child – A dialogue between theory and practice. Council of Europe. Pieejams: <https://rm.coe.int/1680657e56> [aplūkots 07.11.21]
27. Lansdown G. Best interests of the child and the right to be heard.

28. Mann G. and Boyden J. Children's Risk, Resilience, and Coping in Extreme Situations: Refugee Studies Centre, Oxford, 2005.

29. Rosenthal E. The Right of All Children to Grow Up with a Family under International Law: Implications for Placement in Orphanages, Residential Care, and Group Homes, Buff. Hum. Rts. L. Rev. 65. Pieejams:

https://digitalcommons.law.buffalo.edu/bhrlr/vol25/iss1/6/?utm_source=digitalcommons.law.buffalo.edu%2Fbhrlr%2Fvol25%2Fiss1%2F6&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages
[aplukots 18.11.2021]

30. Zermatten J. The Best Interests of the Child Literal Analysis, Function and Implementation. Working Report, 2010. Pieejams:

https://www.childsrightrights.org/documents/publications/wr/wr_best-interest-child2009.pdf [aplūkots 08.11.21]

31. Алексеева Л.С., Плотник М.М., Спиваковская А.С., Ширинский В.И. Влияние внутрисемейных отношений на формирование личности ребенка. Вып. 1. Москва, 1995.

32. Артеменко, И.А. Малашихина, Е.А. Селюкова. Педагогические системы воспитания детей с речевыми нарушениями /авт.-сост: О.Н.. Ставрополь, 2009.

33. Буковский В. Гражданские законы губерний прибалтийских с разъяснениями. Рига: Астра, 1909. Pieejams:

https://viewer.rusneb.ru/ru/000199_000009_002917337?page=76&rotate=0&theme=black

34. Выготский Л.С. История культурного развития нормального и ненормального ребенка. Психология личности. Москва, 2005. Pieejams:
http://yanko.lib.ru/books/psycho/vygotsky%3Dps_pzv_cheloveka%3Dann.htm [aplūkots 12.11.21]

35. Думенко. О. Е. Сиротские суды в законодательстве Российской Империи. Pieejams:
<http://eprints.tversu.ru/3349/1/%D0%94%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf> [aplūkots 21.10.21]

36. Сорокина Т.Н., Сорокоумова С.Н., Шамова Н.А. Социальное сиротство, исторические аспекты. Вестник Мининского университета, 2016 №1. Pieejams:
<https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnoe-sirotstvo-istoricheskie-aspekty/viewer> [aplūkots 21.10.21]

37. Соловьева Е. А. Практика установления и снятия опеки над личностью и имуществом дворян-сирот во второй половине XIX В. (на материалах сибирской губернии) https://www.gramota.net/articles/issn_1997-292X_2014_8-1_44.pdf

38. Спиваковская А.С. Как быть родителями: о психологии родительской любви. Москва, 1986.

39. Тютрюмов И. Законы гражданские с разъяснениями Правительствующего Сената и комментариями русских юристов. Книга первая. Pieejams: https://library.brstu.ru/static/bd/klassika_ros_civilizac/Elib/1747.html

40. Урунтаева Г. А. Дошкольная психология. Академия, 2001

41. Шершеневич, Г. Ф. Учебник русского гражданского права в 2 т. Том 2. Особенная часть. Москва: Издательство Юрайт, 2021. С. 359 <https://urait.ru/viewer/uchebnik-russkogo-grazhdanskogo-prava-v-2-t-tom-2-osobennaya-chast-474644#page/359>

Uzziņu literatūra

1. Adopcijas procesa gaita. Soli pa solim. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/283655-adopcijas-procesa-gaita-soli-pa-solim-ii-2016> [aplūkots 22.11.21]

2. Bāriņtiesu funkcijas un kompetence. Pieejams: <https://barintiesa.riga.lv/lv/par-mums/funkcijas-kompetences/> [aplūkots 21.10.2021]

3. Bāriņtiesu darbība. Pieejams: https://iecava.lv/lv/pasvaldiba/barintiesa/barintiesas_darbiba/ [aplūkots 26.10.2021]

4. Bāriņtiesas funkcijas un kompetence. Pieejams: <https://www.bti.gov.lv/lv/barintiesas-funkcijas-un-kompetence> [aplūkots 25.10.2021]

5. Bērnu un ģimeņu lietu ministrijas un Latvijas pašvaldību konsultāciju centra metodoloģiska semināra bāriņtiesu/ pagasttiesu un sociālajiem darbiniekiem. Riska faktoru novērtēšanas kritēriji nelabvēlīgajās ģimenēs. Rīgā, 2005. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/riska_fakt_nelabv_gim.pdf 14.lpp. [aplūkots 10.11.21]

6. Bērna tiesības un pienākumi. Pieejams: <https://www.bti.gov.lv/lv/berna-tiesibas-un-pienakumi> [aplūkots 12.11.21]

7. Bērnu līdzdalības novērtējums. Latvijas nacionālais ziņojums. Rīgā, 2017. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/709/download> [aplūkots 20.11.21]

8. Darbība līdz jaunas bāriņtiesas izveidei. Pieejams: <https://www.varam.gov.lv/lv/media/27066/download> [aplūkots 26.10.2021]
9. Eiropas cilvēktiesību tiesa. Spriedumu izlase1.Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003, 181.lpp.
10. Eiropas Padomes Ministru komitejas Pamatnostādnes par bērniem piemērotu tieslietu sistēmu. 2010. Pieejams: https://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Citi/Guidelines_on_child_friendly_justice.pdf [aplūkots 10.11.21]
11. Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011.–2017.gadam., 2009, 4.lpp.
12. Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011.–2017.gadam. Ministru kabineta 2011.gada 18. februāra rīkojums Nr. 65. Rīga, 2011, 11.lpp.
13. Juridiskās koledžas zinātniskie raksti 2010. Rīga: Juridiskā koledža, 2010., 52.lpp.
14. Juridiski terminoloģiskā, skaidrojošā vārdnīca. Trešais papildinātais izdevums. Rīga, 2021
15. Juridisko terminu vārdnīca. Rīga, 2000, 60.lpp.
16. Ko nozīmē aizgādības un saskarsmes tiesības? Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/ko-nozime-aizgadibas-un-saskarsmes-tiesibas> [aplūkots 15.11.21]
17. Latvijas Neatkarības karš. Pieejams: <https://www.mil.lv/lv/latvijas-neatkaribas-kars> [aplūkots 21.10.2021]
18. Latvijas Republikas Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijai. Par priekšlikumiem likumprojektam “Grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā”
19. Latviešu valodas skaidrojošā un sinonīmu vārdnīca <https://tezaurs.lv/landgericht>
20. Latvijas Republikas konsolidētais (trešais, ceturtais un piektais) kārtējais ziņojums par Apvienoto Nāciju Organizācijas 1989.gada 20.novembra Konvencijas par bērna tiesībām izpildi Latvijā Republikā laika posmā no 2004.gada 1.janvāra līdz 2012.gada 30.jūnijam
21. Latvijas Republikas Tiesībsarga 2011.gada ziņojums bērnu tiesību jomā. 2012, 43.lpp.
22. Latvijas Republikas Saeima. Bērnu ārpusģimenes aprūpe un adopcija Latvijā. Apskats 2020. gada novembris.
23. Tieslietu ministrijas metodiskie ieteikumi. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/metodiskie-ieteikumi> [aplūkots 26.10.2021]
24. Konceptija par adopcijas un ārpusģimenes aprūpes sistēmu pilnveidošanu. Rīga, 2014,4.lpp.

25. Latvijas Enciklopēdiskā vārdnīca. Pieejams: <https://www-letonika-lv.datubazes.lanet.lv/groups/default.aspx?r=1&q=b%C4%81re%C5%86u%20tiesa&id=956140&&g=1> [aplūkots 21.10.2021]
26. Nacionālā Enciklopēdija. Pašvaldības Latvijā. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/22267> [aplūkots 21.10.2021]
27. Par pārgrozījumiem, kas izsludināti līdz 1935.gada 1.janvarim ar dažiem paskaidrojumiem. Rīgā, 1935, 43.lpp. Pieejams: <http://gramatas.lndb.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pp|issue:642151|page:1> [aplūkots 21.10.2021]
28. Pārskata ziņojums par Rīgas bāriņtiesas darbu 2020.gadā. Pieejams: <https://www.riga.lv/lv/media/16103/download> [aplūkots 18.11.21]
29. Pamattiesību aģentūra un Eiropas Padome, 2015, 37. lpp.
30. PSRS Augstākās Padomes Prezidija Dekrēts. Pieejams: <http://periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pa|issue:249181|article:DIVL20|query:kodekss%20un%20%C4%A3imenes%20aizbildn%C4%ABbas%20> [aplūkots 21.10.21]
31. Par Eiropas Konvenciju par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā. Starptautisks līgums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/75359-par-eiropas-konvenciju-par-to-bernu-tiesisko-statusu-kuri-nav-dzimusi-lauliba> [aplūkots 10.11.21]
32. Rīgas Bāriņtiesu Vēsture. Pieejams: <https://barintiesa.riga.lv/lv/par-mums/vesture/> [aplūkots 21.10.2021]
33. Rīgas bāriņtiesa Ieskats pēdējo gadu darbībā. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/38956> [aplūkots 21.10.2021]
34. Rokasgrāmata bāriņtiesām 2. sējums Rīga: 2020., 10.lpp. Pieejams: https://juristavards.lv/wwwraksti/JV/BIBLIOTEKA/PRAKSES_MATERIALI/ROKASGRAMATA_BARINTIESAM_2%20SEJUMS.PDF [aplūkots 25.10.2021]
35. Rokasgrāmata bāriņtiesām 1. sējums. Rīga, 2020, 16. lpp.
36. Rokasgrāmata par Eiropas tiesību aktiem bērnu tiesību jomā: Eiropas Savienības
37. Saeima. Grozījumu pieņemšana Bāriņtiesu likumā. Pieejams: <https://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/29927-saeima-pienem-grozijumus-barintiesu-likuma-ar-merki-sekmet-bernu-interesem-atbilstosu-lemumu-pienemsanu> [aplūkots 25.10.2021]
38. Vietējo Civillikumu Kopojums. III. Daļa. Rīga: Valters un Rapa, 1938, 59.lpp.

39. Valsts Bērnu Tiesību aizsardzības Inspekcija. Rokasgrāmata bāriņtiesām 1. sējums. Rīga, 2020, 105.lpp.
40. Vecāku aizgādības tiesību pārtraukšana Pieejams: <https://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/gimene/vecaki/vecaku-aizgadibas-tiesibas/vecaku-aizgadibas-tiesibu-partrauksana>. [aplūkots 10.11.21]
41. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas pārskats par bāriņtiesu darbu 2020. gadā kopsavilkumu. Pieejams: <https://www.bti.gov.lv/lv/parskatu-par-barintiesu-darbu-2020-gada-kopsavilkums> [aplūkots 10.11.21]
42. Valsts atbalsts ģimenēm ar bērniem: LR koncepcija. Latvijas Vēstnesis:10.02.2000., Nr. 42/43 (1953/1954). Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/954> [aplūkots 10.11.21]
43. Vecāku pienākumi pret bērnu. Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/tiesibas_un_pienakumi/vecaku_tiesibas_un_pienakumi/ [aplūkots 12.11.21]
44. Cambridge Dictionary. Pieejams: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/mentor> [aplūkots 12.11.21]
45. General Comment No. 7. Implementing child rights in early childhood. Comitee on the rights of the child. Geneva, 12-30 September 2005.
46. General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1). UN Committee on the Rights of the Child, 2013.(CRC) Pieejams: <https://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html> [aplūkots 08.11.21]
47. Implementation handbook for the convention on the Rights of the Child.UNICEF, 2007. Pieejams: <https://www.unicef.org/lac/media/22071/file/Implementation%20Handbook%20for%20the%20CRC.pdf> [aplūkots 07.11.21]
48. Knowledge of the Unknown Child: A Systematic Review of the Elements of the Best Interests of the Child Assessment for Recently Arrived Refugee Children,2016. Pieejams: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10567-016-0209-y> [aplūkots 17.11.21]
49. Lord Mackay of Clashfern. Children Bill vol 502. 1988. Pieejams: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1988/dec/06/children-bill-hl> [aplūkots 07.11.21]
50. Oxford English and Spanish Dictionary. Pieejams: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/deviation> [aplūkots 12.11.21]

51. Stanford Encyclopedia of Philosophy. John Locke. Pieejams: <https://plato.stanford.edu/entries/locke/> [aplūkots 21.10.21]

52. Влияние семьи на развитие ребенка. Pieejams: <http://mir.pravo.by/library/edu/roditel/vliyanie-roditelei-na-rasvitie-rebenka/> [aplūkots 2021. gada 11. novembrī]

Arhīvu materiāli

1. Государственный архив Саратовской области. Саратов: Фонд №. 805, 1998. Pieejams: http://saratov.rusarchives.ru/gaso_bd/digitization/805.1.pdf [aplūkots 10.10.2021]

Normatīvie akti

1. ANO Bērnu tiesību konvencija. Pieejams: <https://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/bernu-tiesibas/ano-konvencija-par-berna-tiesibam> [aplūkots 07.11.21]

2. ANO Ģenerālas Asamblejas 1989. gada 20. novembra Bērnu tiesību konvencija. Starptautisks līgums: Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1150> [aplūkots 08.11.21]

3. ANO 24.02.2010 Rezolūcija, ko pieņēmusi Ģenerālā asambleja Nr.64/142 apstiprināto Pamatnostādņu par bērnu alternatīvo aprūpi 22.punkts.

4. Adopcijas kārtība.. MK noteikumi Nr. 667. Pieņemts 30.10.2018. Pieejams <https://likumi.lv/ta/id/302796-adopcijas-kartiba> [aplūkots 08.11.21]

5. Administratīvā procesa likums LV likums. Pieņemts: 25.10.2001. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/55567-administrativa-procesa-likums> [aplūkots 08.12.21]

6. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. Pieejams: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cedaw.aspx> [aplūkots 10.11.21]

7. Bāriņtiesu likums. LV likums. Pieņemts 22.06.2006 Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/139369-barintiesu-likums> [01.01.2007. red.]

8. Bērnu tiesību aizsardzības likums. LV likums. Pieņemts 19.06.1998. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/49096-bernu-tiesibu-aizsardzibas-likums> [22.07.1998 red.]

9. Bāriņtiesu un pagasttiesu darbības noteikumi. LV likums. Pieņemts 26.03.1996. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/39552-barintiesu-un-pagasttiesu-darbibas-noteikumi> [04.04.1996. red.]
10. Eiropas Savienības Pamattiesību Harta. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=LT> [aplūkots 10.11.21]
11. European Convention on Human Rights. Pieejams: https://www.echr.coe.int/documents/convention_lav.pdf [aplūkots 09.11.21]
12. Eiropas Konvencija par bērnu adopciju. Starptautisks līgums. Pieņemts: 24.04.1967
Pievienošanās: 13.07.2000
13. Civillikums. LV likums. 178.pants. LV likums. Pieņemts 28.01.1937. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums> [aplūkots 08.12.21]
14. Convention on the Rights of the Child. UNICEF. Pieejams: <https://www.unicef.org/crc/> [aplūkots 07.11.21]
15. Grozījumi Bāriņtiesu likumā. LV likums. Pieņemts 16.06.2021. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/324129-grozijumi-barintiesu-likuma> [aplūkots 08.11.21]
16. Hāgas konvencija par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, atzīšanu, izpildi un sadarbību attiecībā uz vecāku atbildību un bērnu aizsardzības pasākumiem. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1421-hagas-konvencija-par-jurisdikciju-piemerojamiem-tiesibu-aktiem-atzisanu-izpildi-un-sadarbibu-attieciba-uz-vecaku-atbildibu> [aplūkots 08.11.21]
17. Konvencijas par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu. Pieejams: <https://cilvektiesibas.org.lv/lv/database/konvencijas-par-jebkuras-sieviesu-diskriminacijas/> [aplūkots 09.11.21]
18. Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> [aplūkots 08.12.21]
19. Likums Par policiju. Pieņemts: 04.06.1991. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/67957-par-policiju> LV likums. [aplūkots 08.11.21]
20. Likums par pilsētu bāriņtiesām. Pieejams: <https://gramatas.lndb.lv/periodika2/viewer/?lang=fr#panel:pp|issue:643010|page:5> [aplūkots 21.10.2021]
21. Satversmes tiesas likums: LV likums. Pieņemts 05.06.1996. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/63354-satversmes-tiesas-likums> [aplūkots 10.12.21]
22. Vecāku un bērnu personiskās attiecības: likums. Valdības Vēstnesis: 20.02.1937 Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=90223> [aplūkots 12.11.21]

23. Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums LV likums. Pieņemts 06.06.2002. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/110746-valsts-parvaldes-iestazu-nodarito-zaudejumu-atlidzinanas-likums> [aplūkots 08.12.21]

24. Valsts pārvaldes iekārtas likums LV likums. Pieņemts: 06.06.2002. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/63545-valsts-parvaldes-iekartas-likums> [aplūkots 08.12.21]

25. Полное собрание законов Российской империи. Том XX. Санктпетербург: Въ типографіа II отдѣления собственной Его Императорского величества, 1830.

26. Полное собрание законов Российской империи. Pieejams: http://nlr.ru/e-res/law_r/search.php [aplūkots 10.10.2021]

27. Положения о преобразовании судебной части и крестьянских присутственных мест в Прибалтийских губерниях и правила о приведении означенных положений в действие : Особое приложение. С.-Петербургъ., 1890. Pieejams: <https://dspace.ut.ee/handle/10062/39496> [aplūkots 21.10.2021]

28. Свод местных узаконений губерний Остзейских: повелением Государя императора Николая Павловича составленный, часть 1: Учреждения ; часть 2: Законы о состояниях. Санктпетербург: Въ типографіи Второго отдѣления собственной Его Императорского величества, 18 С. 62-95. <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/46637>

29. Свод законов российской империи. Томъ второй. Санктпетербург:1892. Pieejams: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?empire> [aplūkots 21.10.2021]

Likumprojekti

1. Likumprojekts „Grozījumi Bāriņtiesu likumā” (reģ. Nr. 986/Lp9). Pieejams: https://www.saeima.lv/Likumdosana/9S_DK/lasa-dd=LP0986_2-1.htm [aplūkots 25.10.2021]

Judikatūra un tiesu prakse

1. Administratīvās apgabaltiesas 10. 07. 2020. spriedums lieta Nr.A420209419.
2. Administratīvās apgabaltiesas 29. 12. 2017. spriedums lietā SKA-1182/2017.
3. Administratīvās apgabaltiesas 14.10. 2013. Sprieduma lietā Nr. AA43-3306-13.
4. Administratīvās apgabaltiesas 01.12. 2021. spriedums lieta Nr. A420258520 12.punkts.

5. Administratīvās Rajona tiesas 10. 09. 2013. spriedums lieta Nr. A420436613.
6. Administratīvās apgabaltiesas 28. 06. 2013 spriedums lieta Nr.A420292013
7. Augstākās tiesas 12. 11. 2012. spriedums lietā Nr. SKA-870/2012, 9, 10. punkti.
8. Augstākās tiesas. 23. 09. 2008. spriedums lietā Nr. A42527807, 10.punkts.
9. Augstākās tiesas 2017. gada spriedums 8.7 punkts.
10. Augstākās tiesas 23. 09. 2008. sprieduma lietā Nr. SKA-457/2008 12. punkts.
11. Augstākās tiesas 24. 02. 2011. spriedums lietā Nr. SKA-37/2011, 8. punkts.
12. Augstākās tiesas 08. 11. 2018 Spriedums lietā SKA-885/2018
13. Satversmes tiesas 11. 10. 2004. spriedums lieta Nr. 2004-02-0106, 11.p.
14. Satversmes tiesas 05. 12. 2019 spriedums lietā Nr.2019-01-01, 23.1.punkts.
15. Satversmes tiesas 22. 12. 2005. spriedums lietā Nr. 2005-19-01, 11.p.
16. Administratīvo tiesu prakse lietās par bāriņtiesu lēmumiem. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. 2014.
17. ECT spriedums lieta "Berrehab v. The Netherlands" 28. 05. 1988

Likumprojektu anotācijas

1. Ministru kabineta noteikumu projekta "Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas nolikums sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: http://tap.mk.gov.lv/doc/2019_10/LManot_VBTAI_AC_071019.1051.docx [25.10.2021]
2. Likumprojekta "Grozījumi Bāriņtiesu likumā" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija) Pieejams: https://www.tm.gov.lv/sites/tm/files/tmanot_251017_e_lug_bt11.docx [aplūkots 25.10.2021]
3. Likumprojekta "Bāriņtiesu likums" anotācija. Pieejams: https://www.saeima.lv/L_Saeima8/lasa-dd=LP1409_0.htm [aplūkots 21.10.2021]
4. MK noteikumu projekta "Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas nolikums" anotācija. Pieejams: http://tap.mk.gov.lv/doc/2021_04/LMAnot_310321_VBTAInolikums.383.docx [aplūkots 27.10.2021]

Bakalaura darbs “Bāriņtiesu darbība bērna vislabāko interešu uzaugt ģimene īstenošanā”
izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie
informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: _____ Jeļena Krasilņikova

_____ (*rekomendēju / nerekomendēju*) bakalaura darbu aizstāvēšanai.

Bakalaura darba vadītāja: _____ 2021.gada ____ . _____ .

(Dr.iur. Sanita Osipova)

Recenzents: _____

Bakalaura darbs iesniegts Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Tiesību teorijas un vēstures
zinātņu katedra 2021.gada ____ . _____ . Protokola Nr. _____ .

Dekānes pilnvarotā persona: _____

Bakalaura darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē 2021.gada ____ . _____ .
Protokola Nr. _____ .

Komisijas sekretārs/-e: _____